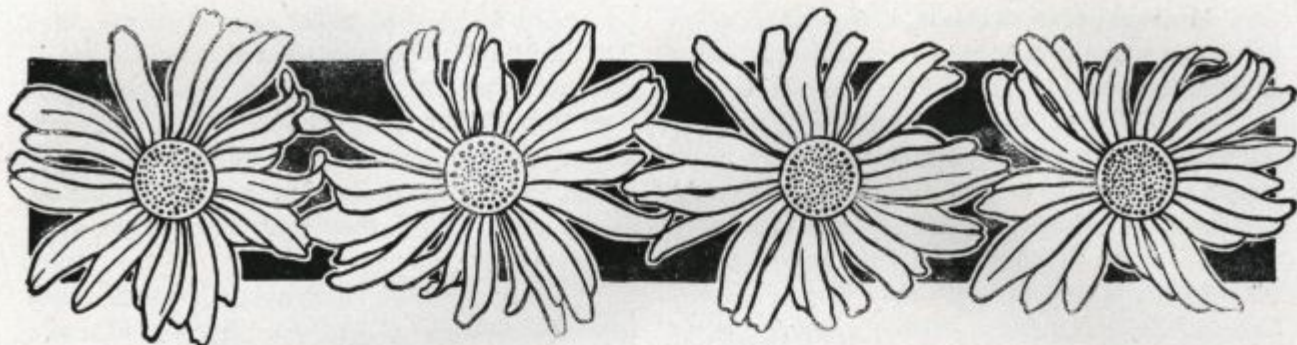

J. BUŽAN: PRI SV. KSAVERIJU.

DR. IVAN LAH:

POTNIK NIČ.

POVEST S CESTE.

PIVCI.

Potoval sem nekoč po deželi in sem se ustavil v obcestni gostilni. Bilo je v poznem poletju, ko se je že oddaleč dala slutiti jesen. Len, nemiren veter je pihal preko gozdov po dolini. Med rumenimi dozorelimi žiti so se vzpenjala osamela drevesa, med uvelimi polji se je vila dolga, bela cesta. —

Bližal se je večer in pokrajina se je jasnila na zapadu, obsevana v visoki zarji poslavlajočega se solnca.

V gostilni so sedeli kmetski pivci, kakor jih je videti ob takih časih v obcestnih gostilnah. Sedeli so drug proti drugemu, z rokami naslonjeni na mizo, s kučmo postrani, z dobrovoljnim nasmehom na obrazu. Rdeče vino stoji pred njimi v kozarcih, stare okovane pipe jim čepe v stisnjenih čeljustih, trde, ožuljene roke se premikajo semintja. Pogovor se jim razplete o letini, o suši, o žitu in o neprijaznih časih. In ko pogovor nanese na neprijazne čase, obstanejo, umolknejo, mahnejo z roko in primejo kozarce.

„Ej stari časi...!“ pravijo. In pijejo. V njihovih užaljenih srcih se pojavi lep, sladak spomin, kakor sveta misel, kajti spominjajo se časov, ko so še stali pred obcestno gostilno veliki vozovi, dolga vrsta, vsi polni. Vinski trgovci in Hrvatje so sedeli takrat za mizo in so dajali za vino. Kupčevali so za vse, kar so imeli s seboj, za vino in živino, za voz in motvoz, in pili so likof. Vina je bilo takrat mnogo in pijača je bila dobra. Kakor bratje so si bili med seboj, brez zavisti in nevoščljivosti in v prijateljstvu so za-

pelj veselo pesem o veselih bratih. Dolgo v noč je bilo takrat v gostilni veselo življenje in kakor sanje je bila lepa pot domov, sama se je oglašala neugnana pesem iz veselega srca, in v njenih odmevih je sladko zaspala sreče polna duša. In drugi dan so prišli novi vozniki, novi ljudje, novi prijatelji, in ž njimi je prišlo novo veselje, novo vino, nova pesem. — Kdo bi pozabil te zlate čase! A sedaj stoji zapuščena obcestna gostilna, beljenje odpada od sten, mah raste okoli praga, trava je pognala po dvorišču pred hišo, prazni stoje polrazpadli hlevi. Odnikoder ni človeka, časi so revni, vino za nič.

Vsega tega se spominjajo pivci in zato umolknejo, dokler ne začnejo iznova pogovora o časih, in zopet pijejo na tolažbo in pozabljenje. Poraja se nekaj v njihovih dušah, kakor globok kes, kakor temna žalost, in kakor veliko, nerazrešljivo vprašanje done oddaleč odmevi starih časov. —

„In zakaj ni, he, zakaj ni več tako?..“

Hudo je človeku, kadar pride veliko, nerazrešljivo vprašanje; bolje je mahiniti z roko in piti, kajti tako preide iz srca globoki kes in temna žalost. —

Tako so sedeli pivci, kučme so lezle na stran, rdela so bolj in bolj njih prijazno nagubana lica. Poglejte ga od koderkoli, povsod in vedno vidite oni zvito nasmehnjeni dolenski obraz. Sedi tako cele ure, primera za primero se mu vrsti, dovtip za dovtipom mu polni hudomušno glavo in ko ga pride motit težka misel, mahne z roko...

Mrak je počasi lezel iz kotov in je objel polagoma mizo in pivce ter jih pozdravil kakor že toliintolikokrat.

„Dober večer, znanci in prijatelji!“

Zažarele so njih vlažne oči od veselja, kajti vstopil je nov gost in njih srca so se razveselila.

VEČER.

Stopil sem pred gostilno. Na klopi je sedela mlada krčmarjeva hčerka, vitko, drobno dekletko, temnih las, velikih, hrepenečih oči. Star, len pes je ležal poleg nje in pomežikoval z grdimi, polslepimi očmi. Deklica je sedela mirno, kakor brez življenja; njene oči so zrle sanjaje v šepetanja polni večer.

Solnce se je v veliki, rdeči krogli izgubljalo med poltemnimi pasovi, visoko nad njimi je žarelo večerno nebo, pokrajina se je temnozeleno zalila tja do obsenčenih gričev. Visoke posušene jagnjedi so iztegovale dolge, šireče se sence od ceste preko polj, šušteč so se zibale trave na loki in po vsej pokrajini se je oglasilo čvirikanje in striženje neštevilnih murnov, ki so napolnili ves večer z dolgočasnim šiščanjem. Nič ni motilo šumeče tišine, niti vrane niso letele preko polja iskat gozdnih prenočišč.

Takrat je prišel po cesti popotnik, kakor da ga je poslal pred seboj bližajoči se mrak. Bližal se je s počasnimi, zmernimi koraki in se je ustavil pred gostilno. Ozrl se je po večerni pokrajini, zavil je proti gostilni in se usedel za kamenito mizo, ki je stala tam od davnih časov.

Krčmarjeva hčerka se je ozrla nanj, kakor predramljena iz sanj. Za trenotek so se razživele njene oči in potem so se zasanjale nazaj v večerno pokrajino. Pes ob njenih nogah je dvignil glavo, pogledal je z motnimi očmi in je zadremal dalje.

Popotnik se je naslonil na kamenito mizo, z obema rokama je podprl glavo in se zagledal. Njegov obraz je bil še mlad in lep. Na bledem, od solnca zagorelem licu se je kazala utrujenost, jasne žive oči so zrle z otožno milino v svet pred seboj, črni, kodrasti lasje so se mu usipali na čelo. Njegova obleka je bila prašna od cestnega prahu.

Približal sem se kameniti mizi:

„Dober večer...“

Ozrl se je počasi in prikimal:

„Dober večer!“

Ni bilo lahko, z njim začeti pogovor, kajti nemogoče je bilo uginiti, kaj tiči za zunanostjo tega človeka.

„Ali prihajate od daleč?“

„Od koder drži cesta.“

„In kam ste namenjeni?“

„Kamor drži cesta.“

Začudil sem se.

„Torej ste brez namena in cilja?“

„Nameni in cilji so različni. Meni je namen in cilj cesta. Nisem torej brez namena in cilja, ako že izvolite govoriti o tem.“

Nekak ironičen nasmeh z izrazom velike samozavesti se je pojavil na njegovih ustnicah, ki so bile tem lepše, ker so bile lahno napete, rdeče-zagorele, in poteze okoli njih so izražale s preziranjem obenem toliko ljubeznivosti, da je bilo težko, ločiti se od njega s slabo mislijo v srcu. Dasi so bile njegove besede na vnanje odbijajoče, skoraj žaljive, je imel vendar njegov govor v sebi skrito prijazno vabljalnost in naravnost skrivnostno zanimivost.

Hotel sem nadaljevati ž njim pogovor, a on ni kazal nobenega posebnega veselja za to; naslonil se je bil zopet na mizo in se zagledal v večer.

„Ali hočete prenočiti z menoj?“

„Mogoče, da prenočim tu. Kdo je v hiši?“

„Kmetski pivci.“

„Poznam. Sede in govore o nekdanjih časih.“

„Dà, sede in govore o časih...“

„In pijejo na nerazrešeno vprašanje.“

„Dà. In zato je vprašanje čim dalje nerazrešljivejše.“

„Za vedno nerazrešeno se nam ne sme zdeti nič.“

„A vendar vam je mnogokaj.“

„Toda mi hočemo razrešiti vse. Zato smo tukaj, da razmere izboljšujemo.“

„Kaj še! Vi samo brazdate po ranah, da bole tem bolj.“

„Kaj naj pustimo, da zdrdra voz nizzdol in propade?“

„Edino pametno... Sedaj vem, s kom imam čast govoriti; lahko prisedete k meni; ostanem tu.“

CESTA.

Tako sem se torej seznanil s tem človekom. Premišljal sem, ali naj se predstavim ali ne. Prisedel sem in se predstavil. Tudi on je vstal in z mračnim obrazom zamrmrljal:

„Vandravec Nič.“

„Kako, dovolite?“

„Vandravec Nič. Nadejal sem se, da se ne boste predstavili, nobena stvar mi ni bolj zoprna. Videl sem, da ste si pomišljali. Razumem, a nič do tega. Človek ste družbe, živite v družbi in zato rešujete družbo. Jaz vam pa rečem: Ne re-

šujte družbe, ampak rešite človeka in družba bo rešena. Družba daje imena in naslove in po njih se predstavljajo ljudje. Vsa ta imena pa so brez pomena, ker jih daje družba; zato je tudi brez pomena, se predstavljati. Značilen je za človeka šele naziv, ki si ga da sam. Vi ste zame človek, ki potuje in hoče rešiti tudi nerazrešljiva vprašanja.“

„Precej nerodno ime!“

„V besedah. A v mislih ni daljše od tega, ki ga imate sedaj, in ima svojo vrednost, ker vas predstavlja.“

„Vidim, da ste izvanreden človek. To vaše ime! Kako ste vendar...?“

„Kako sem našel to ime? Da vam jasno govorim. Matematika, gospod, je važna veda, in življenje je enačba z več neznankami. Pravilo se glasi: ako hočemo razrešiti enačbo z več neznankami, jo moramo postaviti enako ničli.“

„Dovolite, treba je tudi več enačb.“

„Imamo jih: svet, življenje, družba. A ena teh enačb je človek. Postavimo jo enako ničli in ž njo razrešujemo druge. Tako sem se uničil sam in sem prišel do imena, ki ima svoj pomen: človek, ki hodi, je vandravec, in če je ta človek nič, potem je to „vandravec nič“.“

„Zdi se mi vendar, da se enačbe razrešujejo tudi drugače.“

„Gotovo. Vem, da imajo ljudje za gotove neznanke tudi že določene fiktivne vrednosti. Pomislite, kako se vrši potem vse reševanje! Vsi oni tisoči in milijoni, ki se drže neznank v trdi veri, sploh ne razrešujejo enačb, ker se boje, da bi ne pokazal račun, da nimajo neznanke tiste vrednosti, ki so jim jo dali. In tako žive v laži in govore o družbi, da bi skrili človeka. Vseeno je, pravijo, kako je; glavna stvar je mir. Mir je torej ideal družbe, pomislite. Vse to delajo iz sebičnosti, ker se smilijo sami sebi.“

„Dovolite, da vas prekinem! Človek ljubi vedno to, kar je njegovo in ko bi — da vzamem vaš primer — oni človek zidal novo bajto, bi bil brez strehe, med tem, ko je podrj staro. Bolje je krpiti staro, dokler se ne sezida nova. Poleg tega se človek privadi in morda mu bolj ugaja stara od nove. Mlajšim bo morda primernejša nova.“

„Govorili ste o navadah in ste prav povedali. Družba vleče nebroj starih in grdih navad s seboj, zato sem proti družbi in proti navadam. Zastonj bi čakali, da bi bili mlajši boljši od starejših, kajti če je stari ljubil bajto, ljubil jo bo tudi mladi in bo rajši krpal staro nego zidal iznova. Da bo med tem brez strehe, je prav, kajti vedel bo ceniti pravo vrednost hiše, to se pravi:

nje pripravnost in prostornost, ki odgovarja svojemu namenu, dočim zdaj cenim bajto zaradi nje starosti in jo ve toliko manj prav ceniti, ker ni njegova, ker je ni delal sam.“

„Pomislite vendar, da ima tudi ljubezen svojo vrednost, da se v njej, — naj govorim s pesniškimi besedami — solnči življenje, da je nekako vodilna zvezda naših potemnelih cest.“

„Gospod, veseli me, da mi ugovarjate, ker vidim, da me sledite v izvajanjih. Ne dotaknil bi se ljubezni, ko bi jo ljudje pojmovali prav. A ono življenje, ki se solnči na njej, je neštetokrat grešilo proti njej, kajti tudi ljubezen je pogosto dobila svojo vrednost po napačnih računih in kaj čuda, da je bila ona zvezda vodnica potemnelih cest — izgrešena ljubezen. Ljudje namreč niti niso opazili, da so zamenjali pojma ljubezen in sebičnost, kajti ljubili so sebe in to je bila ljubezen za vse. Prav ta ljubezen jim je tudi pomagala razreševati enačbe, dobila je svojo vrednost že pred rešitvijo. Ljudje v ljubezni do sebe ne vedo, da je vse, kar je na njih in v njih, samo navidezna vrednost. Ves račun je samo navidezno prav, a v istini je napačen, laž... Kdor pa je postavil vso svojo vrednost na nič, more razločno videti vrednosti sveta in življenja in lahko razrešuje enačbe. In glejte, zato sem se uničil. Sedaj bo vam jasno marsikaj. Hotel sem najti resnico.“

„Vprašanje je, če smo samo zato na svetu, kajti pomislite...“

„Gospod, če niste o tem prepričani, potem je žalostno vaše življenje. Toda ne čudim se. Lažnica je družba in vi ste nje produkt. Kaj drugega more roditi taka družba? Zato govorite: Rajše počasi naprej. Hočemo izboljšati razmere. Rekel sem vam, da samo brazdate po ranah in krpate. Niti prepričanja nimate, da je treba resnice v življenju.“

„Pomislite vendar na romantiko življenja!“

„Torej za romantiko vam je žal! Vidim, da sva bliže. Prej vam je bilo za mir, sedaj je za romantiko. Oboje — v vašem pomenu besede — sloni na laži in krivici. O miru niti ne govorim: vi ga ljubite, jaz ga sovražim, ali bolje rečeno: družba ga ljubi, človek ga sovraži. Romantika je danes beseda brez pozitivne vrednosti. Bil je to čas sanj o sreči. Danes izginja romantika, človek se trezni...“

„Ali ima, dovolite, pri vas sploh kaj pozitivno vrednost, ko ste postavili celega človeka na nič?“

„Vprašanje bi pravzaprav moral staviti jaz vam. Kaka je pozitivna vrednost vaših pojmov, ako izhaja iz negotovih, postavljenih vrednosti?“

„Vse te vrednosti, prosim, so produkt časa.“

„Govorite zelo učeno, gospod, tako da niti ne morem razumeti. Ali niso morda časi produkt vaših vrednosti in glejte, kaki časi so!?“

„A kje imate potem enačbe z vrednostmi?“

„To je samo pripomoček, gospod. Kar vidimo, postavimo kot znano, toda samo toliko časa, dokler je resnično, kajti vse se izpreminja, kakor vam je znano. Tako stoji danes n. pr. za nas: narod, ki sebe ne pozna, poginja. To je pozitivno in resnično.“

„Vi govorite torej še o narodu?“

„Kak narod mislite? Govorim samo o enačbi, gospod, to je važno, da pojmov ne zamenjuate. Vi mogoče mislite na narod, ki sedi n. pr. tu v gostilni in živi od pogovora o prejšnjih časih, ali mislite na narod, ki dela in trpi za gospode in za Boga, ali pa mislite na narod, ki voli v državni zbor? Vzdignite se in govorite temu narodu in prišel bo kapelan in rekel: ubijte ga in bodo padli po vas. Glejte, to je narod, ki se ne pozna in zato poginja. To je zato, ker gre ime pred predmetom. Kup hlapcev, to je danes narod. Toda tako ste hoteli, tako ste vzgajali in to imate. Narodi šele pridejo, gospod...“

„Dovolite, sedaj govorite vi učeno, da ugovarjate celo zgodovinski resnici.“

„Razumem. Po vašem govorim namreč že ves čas proti zgodovinskim resnicam. In to sem ravno hotel, kajti morda zdaj že sami dvomite o vrednosti teh resnic.“

„Dovolite: zgodovina je razvoj in ta ima svojo smer in svoj cilj.“

„Lepo govorite, izvanredno lepo: a razvoja ni tam, kjer je vedno vse po starem... Kako sodite o umetnosti in vedi?“

„Naš napredek je v tem.“

„Modro govorite, gospod. Ne veste li tudi, kje je njiju izvor in začetek?“

„O tem se da mnogo govoriti.“

„Govorili boste mogoče o hrepenenju in o tem, kar se imenuje: hoteti vedeti. A to vse je posledica dvoma in odpora. — Napredek najbrž imenujete: zboljšati, izčistiti življenje.“

„Recimo.“

„Največja čistilna sila življenja je dvom in upor. In kod je šla pot dvomečih in upornih? Ali ni bila to cesta? Prosim, da me prav razumete. Tam se je rodila veda in umetnost in napredek — ako govorite tudi o tem, kajti to vse je bilo dozdej samo prehod k napredku in zato morda še ne odgovarja svojemu imenu. Vsi oni dvomeči in uporni so izrekli svoj „ne“ in s tem je bila določena njih pot izven družbe in množice. A ljubili so še vedno, zato so se ukvarjali z družbo in množico, dokler niso spoznali, da je sovražna njih ljubezen, zato so začeli sedaj drugo pot. Gospod, kjer pada družba, tam vstaja človek, ali narobe, zato so hoteli dvigniti človeka, da bi propadla družba. Zato smo šele zdaj prišli do prave vede in umetnosti.“

„O tem bi se dalo dvomiti.“

„Govorili ste prej o zgodovini. Zame nima drugega pomena, kakor vsaka druga enačba. In zdaj poslušajte, gospod! Veste, kje je bil začetek našega smradljivo-mirnega življenja? Ko smo se nehali upirati! V tistem trenutku smo bili vredni smrti, ki smo ji zapadli. Dvomili nismo in zato smo umirali, kajti kjer ni dvoma, ni hrepenenja navzgor. In kdaj se je začelo daniti? Ko je prišel dvom in odpor, ko so propovedniki napolnili ceste po deželi.“

„A oni so zidali novo, a vi?“

(Dalje prihod.).

IVAN IVANOV:

POD ZVEZDNATIM NEBOM.

Gledam na jasno večernje nebo,
da mi zasije kje tvoje oko,
polno miline,
majske topline.

Ali ni ljubljenih tvojih očeš!
Hladne le gledajo zvezde z nebes,
hladne za moje
bóli in boje.

DR. JOSIP CIRIL OBLAK:

MED BRATE BOŠNJAKE.

(Dalje).

Z veliko pričakujočim srcem sva legla to noč k zasluženemu počitku; in ko je rujna zarja razpenjala svoje rožnate peruti izza sive glave Dormitorja in drugih črnogorskih junakov, sva bila že na nogah.

To Vam je bil prizor, ki mu zastonj iščem para v svojih gorskih potovanjih! Bjelašnica, ki dosega višino 2067 m, leži tako lepo v anektiranem ozemlju — rekel bi, nekako v težišču — da ji razgled omejuje le slabost človeških oči.

Vse anektirano ozemlje leži pred tabo razstrto, z vsemi svojimi planinami in dolinami; ljubkost sredogorja proti severu, bujnost Sarajevskega Polja, divje veličastvo hercegovskih gorskih scenerij, med katere so kakor vklesane ozke, sila globoke grape in doline, — vse to se druži v tem velikanskem okviru v eno samo harmonično celoto, najpopolnejši umotvor, ki ga v prvih trenutkih, ko ti je duša premagana, kakor uničena, ne moreš niti motriti. Srce ti je pač preslabo, da bi moglo sprejeti vse dojme naenkrat, oko preveč omamljeno od celotne slike, da bi iskalo markantnejših, znanih točk v tej veliki gorski panorami. Šele polagoma se jameš orientirati. Tu še le prav za prav vidimo, kako velikanski je obseg anektiranega ozemlja in kako velika pridobitev za Avstrijo da je. Več nego šestkrat toliko meri to ozemlje nego naša Kranjska (58.000 kvadr. kilometrov), za celih 10.000 kvadr. kilometrov je večje nego kraljevina Češka. Hercegovina obsega petino vsega tega ozemlja, ki ga je tri četrtine gozd.

Ne toliko raznoličnost in slikovite forme, kakor obsežnost razgleda z Bjelašnice frapira in omamlja.

V bosenskem sredogorju gori nad Travnikom, Fojnico, Kreševim, Visokim, Zenico in dalje proti Banjaluki najdeš sicer malo karakterističnih oblik, toda mogočne vrhove med njimi, in ravno tako na severu proti Varešu, Kladanju, Vlasenici, na severo-vzhodu proti srbski meji, ki jo tvori srebropena Drina, proti Foči, Gorazdi in Rogetici; vidiš dolge, raztegnjene gorske hrbte, vse pa odeva sam ljubi, temni gosti les, izmed katerega se

blesti sem in tja kaka svetla lisa gorskih trat. Sicer pa je pokrajina na tej bosenski strani precej enolična, a gorostasna in impozantna po obsežnosti: kakor velikanska, valovita zelena preproga.

Ta stran Bosne je nekaka visoka planota, ki jo režejo silno globoke in divje doline, v teh globokih dolinah (Miljačke, Bosne, Vrbasa i. dr.) pa je ravno prirodna krasota Bosne.

Kako vse drugačen je razgled na hercegovinsko stran in na obmejno ozemlje bosensko proti Črni Gori in Novemu Pazaru! Najčudovitejši liki se vrstijo v teh mogočnih alpskih stavbah. Kako slikovita je skupina Visočice Planine nam nasproti, — onstran globoke doline Rakitnice, stranske doline Neretve, ki ji na dno niti ne vidimo, — tako strmo padajo stene vanjo. In ta divja podoba strahovito razritega Prenja in Lupoglava v kotu, ki ga tvori slavna dolina Narente! Čudovita je ta dolina Neretve, ki se nam vidi z Bjelašnice kakor velik, zevajoč prepad med gorostasnimi falangami Prenjske skupine na eni strani, Drinače ter veličastne Čvrstnice na drugi strani; razločimo jo po njeni temni senci. Zdi se ti, kakor da bi zrl s sedla Vršaca doli v dolino Trentsko. In še vsakomur, ki pozna oni lepi, skrivnostni kotiček naše slovenske zemlje na meji goriško-kranjski in se je vozil kdaj potem skozi dolino narentsko v Mostar, je nehote prišla na misel soška dolina, ki ima toliko sličnosti i gledé vegetacije s to divno dolino; dà, celo Mostar s svojo okolico in povsem primorsko vegetacijo je hotel nekdo primerjati z Gorico, in ne po krivici...

Povse južna vegetacija (oljka, fige, ciprese i. t. d.) seže daleč gori v dolino Narente prav v podnožje nebotičnih orjakov do ljubeznivega planinskega, a vinorodnega mesteca Konjica, ležečega ravno v kotu, kjer se zavije Neretva proti jugovzhodu, proti Jadranskemu Morju; — ti južni gorki vetrovi objamejo in božajo potnika tudi že na sedlu Ivanu, ki veže Bosno in Hercegovino kot preséka zahodnih odrastkov Bjelašnice in Hranisáve. In ta pojav ti kliče zopet v spomin južne Tirole, — prav kakor da prihajaš iz gornje doline Adiže doli proti Meranu. Kakor

tedaj, ko sem se spuščal z Ivana v dolino Neretve, tako sem se počutil pozneje v na pol planinskem, na pol južnem, primorskem podnebjju okoli Merana, prihajajoč izpod Ortlerja v laške Tirole, v katere se prikrayajo skozi dolino Adiže prav v podnožje snežnikov mehke sapice, prinašaje popotniku pozdrave iz Rive, Arka od Gardskega Jezera, — iz solnčne Italije... Dà, v Južnih Tirolih sem se spominjal Hercegovine, te divno-krasne dežele s svojo divjo dolino Neretve in veličastnimi gorami, na katere nam je pogled, ko stojimo vrh bele Bjelašnice, kakor prikovan...

Nobeden teh hercegovskih orjakov sicer ne doseže nadmorske višine nad 2300 m, vkljub temu pa so videti impozantni, zlasti iz silno globoko med nje zarezano Narentske Doline. Pod vrhom Prenja, ki je odločno najinteresnejši, stoji nemška turistovska koč, toda borno je vsakoletno število njenih posetnikov. Nič manj zanimiva nego Prenj pa je naša sosedna gorska skupina, razrita ogromna masa Treskavice, izza katere gleda mogočna Lekija-planina, pozdravljajoč že ozemlje Novega Pazara in Črno goro, kjer kraljuje častitljivi otec Dormitor, obdan od svojih sivih vazalov, ki smo se jim poklonili že včeraj v svitu zahajajočega selna...

V ozadju za veličastnim Prenjem se kaže raztegnjeni hrbet visokega Veleža, ki že pozdravlja ravno polje okoli Mostara.

In kaj bi našteval vse te vrhove, ki jih vidimo z Bjelašnice — toliko jih je še med njimi,

ki jih še ni — sit venia verbo — oskrunila noga turistova...!

Oko se nam je utrudilo; vzplava nam v daljavo čez vrhove daleč, daleč v ono mirno nejasno obzorje, v katero so le še medlo zarisane konture neznanih nam gorá... Tam na skrajnem zapadu zablesti blede-moder pas, ki se spaja s horizontom ter se loči od njega po komaj, komaj razločni barvni nijansi... To je morje okoli Makarske v Dalmaciji... Pozdravljam te, ti krasna Dinara v ozadju in tebe, Dalmatinski Triglav, ki zreš doli v dolino Cetinje, doli na krasni Sinj, vkovan v zeleno vazo sredi kraševite zemlje med Spljetom in veličastno trdnjavo Dinarskih Alp; v duhu te gledam in pozdravljam, čarobna morská obala z opalnim koloritom v svitu večernega solnca pod sivim Motorjem in starodavnim Klisom... Duša se mi koplje v spominih, ko te vidim zarisano po konturah gorá, bosensko-hercegovinska-dalmatinska meja, ob kateri sem hodil, potujoč iz Mostara čez Duvanjsko Polje v Županjac, Livno in naprej čez Dinarske Alpe v Sinj in Spljet! Kako rad bi vam razvrstil vse te slike in spomine s tega zanimivega večtedenskega peš-pota, ki so mi zdajci vzplavali pred duševno oko — tu na vrhu Bjelašnice!

Toda treba je skoro nazaj zopet dol; voljan sem, vas voditi dol po drugi poti, da ne grešim zoper glavno načelo vsakega pravega turista, ki se brani istega pota za povratek.

(Dalje prihod.)

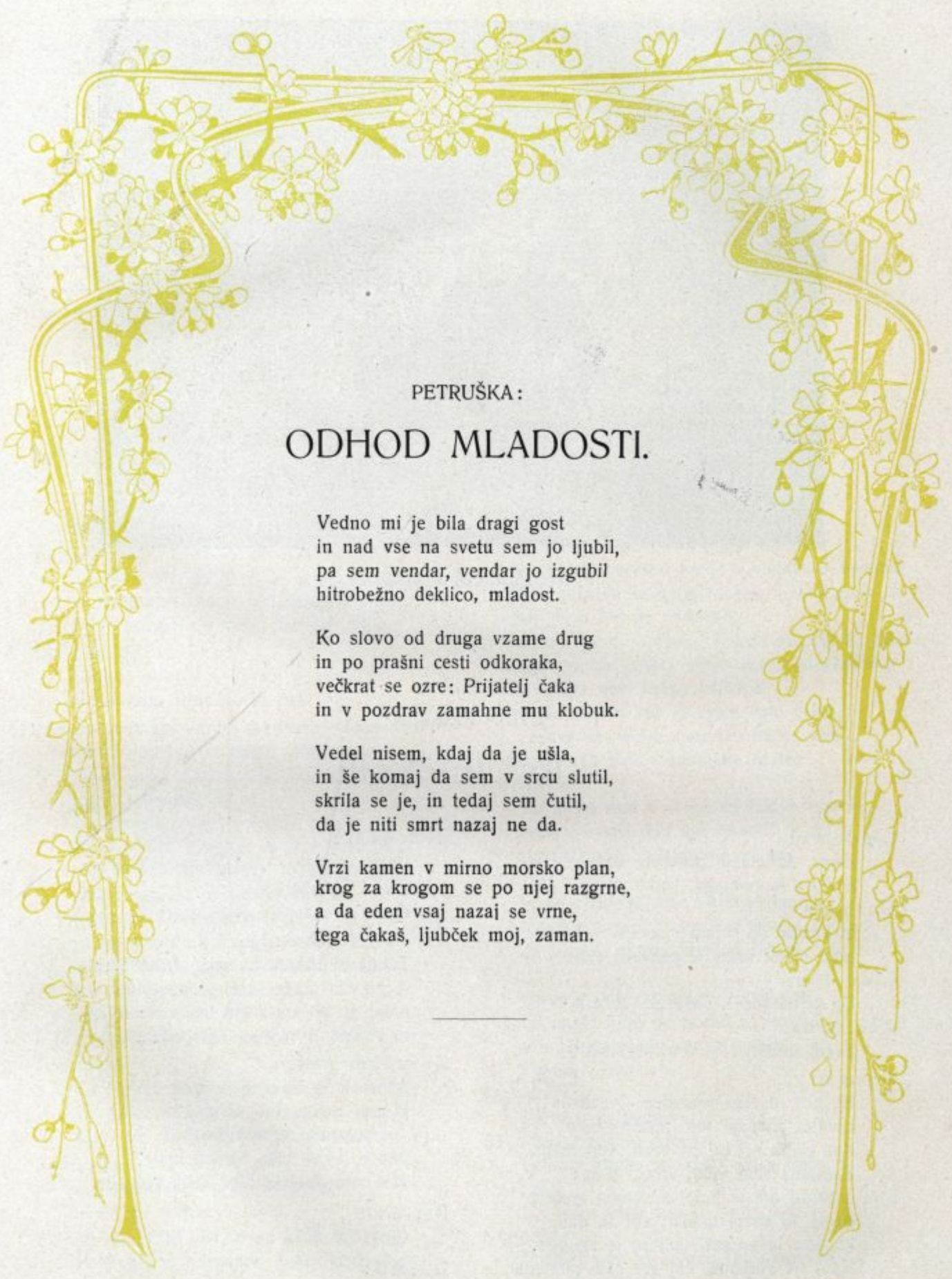
PETRUŠKA:

IZ „PESMI POTEPUHA.“

Oj, posveti, solnce zlato,
skozi žalostne oblake
na zeleno rosno trato
in osuši njo in mlake.

Blatna je cesarska cesta,
težki moji so koraki,
daleč je še tja do mesta,
blizu so večerni mraki.

Pod cvetočimi kostanji
zgrudim se na mehko travo,
a o sreči mi nekdanji
veter šepeta nad glavo.

PETRUŠKA:

ODHOD MLADOSTI.

Vedno mi je bila dragi gost
in nad vse na svetu sem jo ljubil,
pa sem vendar, vendar jo izgubil
hitrobežno deklico, mladost.

Ko slovo od druga vzame drug
in po prašni cesti odkoraka,
večkrat se ozre: Prijatelj čaka
in v pozdrav zamahne mu klobuk.

Vedel nisem, kdaj da je ušla,
in še komaj da sem v srcu slutil,
skrila se je, in tedaj sem čutil,
da je niti smrt nazaj ne da.

Vrzi kamen v mirno morsko plan,
krog za krogom se po njej razgrne,
a da eden vsaj nazaj se vrne,
tega čakaš, ljubček moj, zaman.

KOLIBE NA PRENJU.

ETBIN KRISTAN:

KRALJEVANJE.

(Dalje).

Ljudstvo:

Zares, Ažbeta je pravična žena.
Svetuje in pomaga, kadar more.

Darmir:

In vendar jo je kralj zazidal v hišo,
pred njena vrata je postavil stražo...

Ljudstvo:

To ni mogoče! Grda laž je to.

Zvezdana:

Zakaj izmišljaš si pravljice take?

Darmir:

Ej, ne; to niso pravljice, Zvezdana!
Ljudje, povedal sem resnico čisto.
Kar vidim s svojimi očmi, verjamem.
Zazidana sem videl vrata, okna;
prebosti me je hotel s svojim mečem
čuvaj, ki straži tamkaj noč in dan,
ko sem le vprašal, kaj se je zgodilo.
Kdor ne verjame, naj gre sam pogledat.
(Splošen molk. Ljudstvo je potrto, preplašeno.)

Zvezdana:

Če je resnica... Če je to mogoče...

Jašmara (godrnjaje):

Čemu li praskate, kar ne srbi?

Perimil (razdražen):

Jašmara! Morda ne poznaš Ažbete?!
A pravim ti, če se je to zgodilo,
tedaj ni več na svetu tem pravice
in slavno je največje hudodelstvo.

Zvezdana (ihteč):

Ažbeta! . . . Kakšno je srce,
ki tebi prizanašati ne zna?!
(V naraščajoči razburjenosti)
Ima li levjo dušo strašni kralj?
Mar teče mu po žilah kačji strup?

Perimil:

Človeška duša ne bi bila taka.

Darmir:

Seveda ne. Pa kdo naj še verjame,

- da vlada matere človeške sin
v nesrečni in prokleti tej deželi?
- Ljudstvo:
Peklenski bes je! . . . Divja gozdna zver.
Ni vreden, da ga nosi božja zemlja?
- Jašmara:
Naš kralj je. Kadar sodi, vé, kaj dela.
- Zvezdana:
Pa vendar — vendar . . . Kaj mu je storila
Ažbeta, vse dobrote polna duša?
- Perimil:
Jašmara, kaj če bi zazidal tebe,
da ne bi gledala sveta in solnca?
- Darmir:
Naj li zverina dalje še divja?
Svobodno naj tepta ljudi in davi
in pokončuje, kar mu pride v pest?
Saj do umora ni več dolga pot
in če je blazen, ni pač nihče varen.
- Ljudstvo:
Uprimo se! — Trpeti ni mogoče. —
Umaknil se je ljudstvu Silogoj,
pa naj se nam umakne zdaj še Ivan.
- Zvezdana:
Ažbeto rešiti dolžnost je sveta.
Iz krempljev mu jo jaz iztrgam sama,
če ni junaštva v vaših moških srcih.
- Ljudstvo:
Ubijmo stražo! — Vrata ji odprimo!
S sekirami izkrčimo si pot!
- Jašmara (stopi naprej ter govori važno in skrivnostno; ljudstvo se zbere okoli nje):
Nikar tako! Skrivnostne so reči,
ki ne razumete jih vi.
Do živega ne pride kralju nihče.
Kdor s slabo mislijo se mu približa,
pogine kakor v mačjih krempljih miš;
zadene ga lahko nebeška strela,
odpre se črne zemlje žrelo,
pa ga pogoltne živega;
a kralj ostane zdrav, svoboden,
ker ščiti ga mogočna roka,
neznana vsem.
(Začudenje. Splošen molk.)
- Darmir:
Po tvojem so na svetu same čare.
Če nihče ne pozna skrivnostne roke,
kako pa, da jo vendar ti poznaš?
- Jašmara:
Dejala nisem, da jo jaz poznam;
le da ga varuje, to vem.
- Perimil:
Podkupil te je menda dobri kralj —
- Darmir:
— pa bi ga rada varovala jeze,
ki zbira se nad njim po vsej pravici.
- Jašmara:
Poskusi, pojdi k njemu v Ivangrad,
dotakni se ga le z mezincem,
a živ se nam ne vrneš več.
- Darmir:
Ažbeta več velja od tvojih bajk.
Preveč za silnika si brusiš jezik . . . !
Ljudje! Med vami kdo je strahopetnejš
in kdo boji se babjih čarobij?
- Ljudstvo:
Ne išči bojazljivih duš med nami!
Pobiti zver — tako bi bilo prav.
- Perimil:
Kdo gre z menoj, da rešimo Ažbeto?
- Ljudstvo:
Dovolj nas bo. Ne boj se, najdeš nas.
- Zvezdana:
Tuj človek tam prihaja. Zdaj pazite
na jezik, na oči in pa na misli!
- Perimil (pogleda na desno stran):
Prijatelj kraljev, dobro ga poznam.
(Vsi molče, nekateri gredo k vodnjaku, zajemat
vodo, nekateri se spogledujejo v zadregi in ne
vedo, kam naj se obrnejo).
- Stromir (pride z desne. Pozna se mu, da ima
dolgo pot za seboj. Meča nima prepasanega,
temveč ga nosi kakor palico):
Pozdravljam vas in sreče vam želim,
čeprav vas ne poznam in še ne vem,
upiram li oko v sovražne brate.
- Darmir:
Če nosiš sam s seboj sovraštvo mračno,
tedaj so naši čuti mu enaki.
Sovražnikov ne ljubimo pri nas.
- Perimil:
In če prinašaš nov ukaz od kralja,
tedaj se vrni, pa mu kar povej,
da nam je dosedanjih že dovolj.
- Stromir:
Utrujen sem od dolge, težke poti,
od nagle hoje po gorah in hostah,
a služba kraljeva me ni vodila.
Izmučen sem —
- Darmir:
Pa sedi in počij!
- Stromir (sede na klop):
Prikupi kralju se lahko, kdor hoče.
- Perimil:
Ne mika vaba nas iz Ivangrada —
- Stromir:
Proklet sem in izgnan iz domovine —

Darmir:
Izgnan? Zakaj?... Mogoče, da nas varaš —

Perimil:
Kaj nisi ti Stromir, prijatelj kraljev?
(Zvezdana pristopi in pazno ogleduje Stromira, Jašmara ga gleda od strani. Polagoma se zbira ljudstvo okoli njega).

Stromir:
Prijatelj kraljev!.. Ej, nekdam sem mislil, da bi prijateljstvo zaslužil res. Tovariša sva bila v mladih letih, otroka sva igrala se ko brata, meč sukati učila sva se skupaj; neredko sem na svojih plečih nesel čez potok ga, ko je narasla voda in morda bil bi že nekoč utonil, da nisem ga potegnil iz valov.

Zvezdana:
Resnično torej je?... Povedal je slepi godec nam že davno, kako zabredel je v nevarnost —

Sromir:
Da — davno je že bilo. A sedaj je mali deček gospodar v deželi —

Perimil:
Ej, gospodar! Še več! Še mnogo več!

Darmir:
Ta zemlja, ki je pila našo kri, ki smo sejali vanjo znoj grenak, ki smo jo pognojili s svojim trudom, ki je rodila naše muke sad, ta zemlja, pravi Ivan kralj, ni naša. Vse je njegovo: Zemlja in ljudje —

Perimil:
— in mi smo borni sužnji brez pravice.

Ljudstvo:
Lahko nam vzame zemlje in sadove...
Prežene lahko nas v široki svet...

Stromir:
Prežene vas lahko... A mene je v resnici že zapodil in proklel.

Jašmara:
Brez greha nisi, če te je pregnal.

Stromir:
Če imenuješ greh ljubezen blago, tedaj sem grešnik in zaslužim kazen. Le pojdi urno h kralju in povej, da nisem še zapustil te dežele. Pokaži mu sledove mojih nog in kadar sname glavo mi z vratu, poplača ti kraljevsko trud in delo. Na Ivangradu pa lahko pozdraviš Svetlano, sestro kralja, ki vzdihuje, zaprta v stolpu, ker ima srcé.

Darmir:
Svetlano tudi? Svojo pravo sestro nevsmljeni je silnik vrgel v ječo?

Zvezdana:
Svetlana! Kakor jutranja rosica blaga!...
Mirnó so grozo gledali bogovi?

Stromir:
Ves besen je. Brez uma je, kar dela. Oj, če bi človek kje poznal zdravilo, da bi minila strašna ga bolezen...!

Perimil:
Zdravilo pravo oster bil bi meč. Bolezni take, zdi se mi, poznam...
A kam si se namenil, vitez, zdaj?

Stromir:
Širok je svet — povsod žive ljudje. Lahko bi našel kje prostorček skromen, kjer mir bi bil tovariš mi prijazen. Dežele pa ne morem zapustiti, dokler Svetlana v temni ječi mre. Na dnu morja pozabil bi najrajši spomine bridke in gorjé skeleče. A moja smrt ne reši nje, nesrečne. Pa kaj jo reši? Trdno je zidovje, vojščaki stražijo ponosni grad — a jaz sem sam, pregnan in brez moči...!

Darmir:
Mogoče pa, da vendar nisi sam —

Perimil:
Prokletih nas je mnogo zdaj v deželi.

Ljudstvo:
Pravice nam je vzel!.. Le hlapci smo!...
Nebeška strela da bi ga zadela!...
Poslal bi ga v pekel — prav brez sočutja...

Jašmara:
Premislite, ljudje, kaj govorite!

Darmir (Stromiru):
Ti braniš svojega srca ljubezen..
Mi branimo to zemljo, ki je naša...
Srce je tebi ranil oni kralj, ki jemlje nam zemljišča, kočé, hleve. Sovražnik tvoj — sovražnik naš — je Ivan.
(Molk).

Perimil:
Kako iztrgaš mu dekleté iz krempljev?

Zvezdana:
Dekle naj izdahne v njegovih verigah...?
V brezupnem naj strahu do smrti ječi, naj mrak jo objema in tlači ji dušo — nikoli naj zlatega solnca ne vidi — in njena ljubezen in vse hrepenenje naj plaka in stoka in bolno mrjè...?

Stromir (plane po konci):
Ljudje! Ljudje! Imate li sočutja?

Z razbeljenim železom žgo v srce
besede vaše! Blaznost mi grozi —

Darmir:
Ej, to bi bilo dobro! Blaznost v glavi
prežene omahljivi strah iz duše.

Stromir:
Tu ni strahu. Preveč je bolečin
že v srcu, bolečin in črta,
da še za strah bi bilo kaj prostora.

Perimil:
In tudi črta? Kaj li deš!

Darmir:
Ej, če bi črtil, ne bi vzdihoval!

Perimil:
Sovražnika bi poiskal —

Darmir:
— pograbil bi ga za goltanec —

Ljudstvo:
Tako, tako! — Po glavi s kolom! — Hej!

Perimil:
— ob tla bi treščil ga ko lonec —

Darmir:
— in kakor gada bi ga poteptal.

Ljudstvo:
Ha! — Kakor gada! — Da pogine — pes!

Stromir:
Bogovi! Mar so me poslali sem,
da najdem tu zaveznike junaške?

Darmir:
Kdor dvigne danes v tej deželi meč,
dobi povsod prav kmalu sledbenike.

Ljudstvo:
Dobi, dobi!... Vodnikov le je treba...
Doma so kose, noži in sekire...

Jašmara:
Vam vsem se meša! Dolgi so jeziki,
a mnogo krajše vaše so roke.
(Hrup).

Ljudstvo:
Prokleta veščica!... Molči, pa ne draži!...
Sumljiva si nam davno!... Tiha voda!...

Jašmara:
O, ne bojim se vašega žuganja!
Junaki niste, ker ste hudodelci.
Pred kraljem bi se tresli kakor šibe...

Ljudstvo:
Ti braniš kralja?... Kaj dobiš za to?..
Ej, zamašite usta stari vešči!...

(Nekateri ji žugajo s pestmi, drugi se ji so-
vražno približujejo. — Hrup).

Stromir:
Ljudje, le pamet! Ne krvi sedaj!
Beseda ni orožje; grom ni strela.

Perimil:
Strupen je jezik njen — izdavna že.

Zvezdana:
Jašmara, misli, kaj se vse godi!
Iz kraja v kraj krivica urno dirja.
Modrost sem tvojo spoštovala vedno,
ne jemlji zdaj mi zveste vere vanjo —

Ljudstvo (hrupno):
Modrost, haha!... Kdo vé, kaj skriva zanjo...
Ej, kdo bi menil se za to neumnost!...
Orožja si je treba poiskati.
Naj teče kri!... Nasilstva je dovolj.
Svobode si želimo tudi mi.
Orožje!... Po orožje!... V boj, ljudje!
(Vse je razburjeno. Vrišč. Tu žugajo s pestmi,
tam se zbirajo v manjše skupine, pa zelo ži-
vahno gestikulirajo).

**Gorataj (pride z desne z Litjanom in z Ve-
torjo):**
Ljudje! Novico važno vam prinašam.

Litjan:
Naravnost semkaj jaha Ivan kralj.
(Začudenje, nemir. Nekateri se pehajo z vidno
radovednostjo k Litjanu in Gorataju).

Ljudstvo:
Kralj? Ivan?... K nam?... Čemu?... Pokaj prihaja?

Gorataj:
Vprašajte ga! Za kratek hip bo tukaj...
Ej, veselite se! Vsak dan ni praznik,
a danes vas obišče Ivan kralj...
(Neprijeten molk. Tupatam nejasno godrnjanje).

Darmir:
Glej, za novico svojo nimaš hvale.

Perimil:
Prijatelj naš si, Gorataj, od nekdaj.
Še ko je kraljeval nam Silogoj,
si često svetoval nam dobro v stiski,
učil si nas in branil si pravice,
ki jih teptal je Silogoj z nogami.

Gorataj:
Ni treba teh spominov tužnih, bratje.
Sedaj kraljuje Ivan. Drug je čas.
(Dalje prihod.)

PROSTOSLAV KRETANOV:

NA STARORIMSKIH RAZVALINAH.

Veličasten je sicer razgled po samotni rimski okolici s kupole Sv. Petra... Toda danes pojdem rajši v večno mesto samo... Primerjam Rim z Neapoljem in spoznam očitne, značilne razlike.

Mesto Neapolj je kolikor po svojem obmorskem položaju, po svoji bujno obrastli „rajski“ Kampaniji in po svojih lahkotnih stavbnih oblikah, toliko tudi po svojem vedrodušnem, brezbrizno živečem prebivalstvu podobno lahkomi-selni, poredni in nagajivi grški Sireni, saj se je zares prvotno imenovalo Partenopa — „Roma aeterna“ pa je po svoji otožni okolici in po svojih starodavnih, grandioznih zgradbah ter po svojem resnobnem in ponosnem meščanstvu slična stari, sivolasi in dostojanstveni Sibili, v katere treznem in molčečem obližju človeka mine vsakršna mladostna razposajenost in frivolna lahkoživost. Ondi, na gorkem pobočju ognjebljivnega vulkana vlada toli opevana „večna spomlad“, kjer ni znatnega razločka med letnimi časi; tu na hladnih bregovih kalne, z visokih Apeninov pritekajoče reke Tibere pa so meje med zimo in spomladjo ter poletjem in jesenjo kaj vidne in občutne.

Zaradi tega je življenje v obnožju neapoljske Sirene mnogo brezskrbnejše, razkošnejše in veselejše nego tu na golih, nerodovitih tleh Tiberinega porečja.

V Neapolju ima ljudstvo poleg stoterovrstnega sadja in sočivja iz bližnje okolice takorekoč kar pred hišni prag naplavljene cele grmade

takozvanih „frutti di mare“, t. j., vsakovrstnih rib, rakov, ostrig, morskih pajkov in polžev, ki jih velespretni neapoljski „pescatori“ često privlečejo na obrežje v toli ogromni množini, da se jim v pravem pomenu besede trgajo mreže, kakor tistim evangeljskim ribičem na Genezaretskem Jezeru. Tu v Rimu pa se večina potrebnih živil mora privržati iz daljave, preko puste močvirnate Kampanije, daleč sem od Tirenskega Morja.

Vsled teh različnih podnebnih, pokrajinskih in okoliških razmer je tudi tolik razloček med neapoljskim in rimskim meščanstvom, in kakor sem opazil na svoje oči, razloček v občevanju Neapoljčanov in Rimljanov s tujimi posetniki teh dveh mest.

Preživel sem samo tri kratke jesenske dneve v naročju življenja vesele neapoljske Partenope; toda ko sem se vrnil pod okrilje resnobne, neme in mrkogledne rimske Matrone, se mi je zdelo da sem se postaral za — tri petletja! Postal sem nekam zamišljen, težkokrven in čmerikav, da nisem vedel, kam bi se dal. Kakor nekdanj svetopisemskim Izraelcem v arabski puščavi po tistih mesnih loncih egiptovskih, se mi je stožilo tu na samotnih bregovih leno tekoče Tibere po kričavih izvoščkih, po vsiljivih sensalih in lazzaronih ter po veselo pevajočih barkarjolah neapoljskih doli ob obali Sv. Lucije.

Taval sem neko popoldne samcat in otožen po rimskih ulicah ter dospel na „Piazzo Carucci“ nasproti Vatikanu pred neko gostilno z napisom: „Deutsches Bierhaus Pschorr“. Ondi sem naročil, ravna se po navodilu onega pivca, ki v mestih,

kjer je bila dobra voda, ni pil piva, temveč vino — stekleničico pristinega Chiantija iz florentinske okolice, ki se prodaja po vsej Italiji. Sedel sem v kotu pri svoji čaši; malomarno je gledal gostilničar, ni me nagovoril niti se sploh brigal, od kod, kdo in kaj da sem. Ko se mi je ob pitju oživljajočega toskanskega vina otajalo in odprlo zakrknjeno srce, tako da se mi je zaželelo po človeški govoric, sem vprašal molčečega „padrona ristorante“, zakaj da se Rimljani drže toli rezervirano, rekel bi, nekako ponosno prezirno proti tujim gostom. Mož se je sicer opravičeval, da se Rimljani vzdržujejo one preglasne neapoljske vsiljivosti „iz spoštovanja do tujih posetnikov večnega mesta, ker jim oni iz daljnih svojih dežel donajajo potrebni denar“; toda videlo se mu je da izvira njegova rezerviranost v občevanju s tujimi gosti takisto iz prirojene mu samozavesti in velikomestne domišljavosti, ki se je v starodavnih časih javljala v znanem latinskem izreku: „Civis Romanus sum!“ (Rimski državljan sem).

Na ta moj citat se je visokostasni „Signor oste“ nasmehnil nekam milostnopomilovalno, kakor bi hotel reči: Kaj se boš, ti bore severni pritepenec, repenčil tu v našem „zlatem mestu“, v nekdanjem sredotočju svetovne kulture!

Uvidevši, da se kot kratkodneven posetnik „večnega mesta“ Rima ne morem in tudi ne utegnem po bliže seznaniti z njegovim prebivalstvom, kamoli da bi hotel podrobneje proučevati na licu mesta njegove socialne razmere ter ž njimi spojene šege, običaje, navade in razvade — krenil sem iznova iz mesta venkaj med glasno govoreče priče nekdanje veličine starega Rima: na svetovnoznanu „Forum Romanum“, nekdanji javni sodni trg, in na častite razvaline veličastnih palač, ki so si jih bili zgradili mogočni rimski cesarji na — Monte Palatino.

Prepuščajoč poklicanim našim Gregorovijem in Momenom raziskavanje podatkov o postanku, razvoju in propadu posamičnih zgradb tega najimenitnejšega starorimskega torišča, kjer se je svoje dni vršilo vse javno življenje Rimljanov — sem se vdal, izprehajaje se med njegovimi razvalinami, vizijonarnim fantazijam, ki so pred zavzetim mojim duševnim pogledom pričarale čudovite prikazni iz davno minulih vekov.

Prvi sad mojega peripatetičnega proučevanja starorimskih razvalin ondi na Foru je bilo pričanje o resničnosti starega pregovora, da „Rima niso zgradili v enem dnevu“. Otemneli ostanki nekdanjih ondotnih templjev, bazilik, slavolokov, forov in govorniških odrov pač dovolj jasno govorijo o častitljivi, naddvatisočletni njih starosti;

o bajevnih dvojčkih Romulu in Remu, ustanoviteljih prvotne rimske naselbine na Monte Palatinu, pa nam niti učeni zgodovinopisci ne vedo povedati drugega nego ono bajko o volkulji, ki je nadajala imenovana dvojčka v špilji na Kapitoliju, kjer še danes kažejo lahkovernim posetnikom Rima mršavo in škrbavo potomko one volčje dojilje...

Ne da bi si bil belil svojo itak že osivelo, šestdesetletno glavo z letnicami o gradbi dotičnih stavb, sem se izprehajal po cele ure med ogromnimi ruševinami starorimskih, profanih in bogočastnih stavb, ki so jih odkopali ter nekako zopet uredili pod sedanjo italijansko vlado od l. 1871. dalje.

Ko sem se bil nagledal vseh tistih mogočno razkoračenih slavolokov, posamično kvišku štrlečih, ali v slikovite skupine zbranih stebrov, raznih tlorisov poganskih templjev, kopališč, igrišč in govorniških odrov ter si ob tem ogledovanju svojo znatiželjno, mukoslastnih dojmov lačno dušo napolnil z mislimi na one tragikomične, krvoločne in pogubne dogodke in grozodejstva, ki so se vršila na tem svetovnem pozorišču, zlasti ondi med gorostasnim zidovjem Flavijevega amfiteatra, čigar kolosalna rotonda je znana pod imenom „Rimski Kolizej“ po vsem širnem svetu — sem zbežal iz te grozovite, s človeško in živalsko krvjo polite in preplavljene „doline solz“ tja gor — na vzvišeni grič Palatin, da si oddahnem ter si iznova razbistrim omračeni duševni pogled.

Monte Palatino, kjer se pričinja zgodovinski Rim, je osamljen grič na južnem robu večnega mesta. Ondi je bila prvotno takozvana „Roma quadrata“, katere ustanovitev pripisujejo mitičnemu Romulu.

Palatinskemu mestu, ki je l. 390. pr. Kr. pogorelo, so pridružili brez vsakršnega načrta še predmestja.

Nova doba pa se je pričela z vladanjem cesarjev; takrat so nastale monumentalne cesarske palače na griču Palatinu ter so se ustanovila javna zabavišča, t. j., arene, cirkusi, amfiteatri, kjer so se uprizarjale gladijatorske in bikoborske predstave . . .

Cesar Neron je po požaru l. 65. dal popraviti pokončani del starega mesta ter ga olupšati s krasnimi novimi zgradbami, zlasti med gričem Palatinom in Eskvilinom.

Med poznejšimi cesarji sta se z zidanjem monumentalnih zgradb odlikovala v prvi vrsti cesar Septimij Sever in Karakala. Pri njihovih zgradbah se v zunanosti mesta začneta pojavljati inozemski duh in okus, n. pr. pri Karakalovih egipčevskih poslopjih in na Heliogabalovih sirijskih templjih.

Cesar Avrelij je dal mesto opasati s takozvanim avrelijskim obzidjem, z utrjenimi štirinajstimi vrati.

Pozneje se je ugled rimskega mesta povzdignil s potrebnimi stavbami za krščanski kult; nastale so prekrasne in veličastne cerkve, dočim so stari profani-spomeniki in templji iz klasične dobe starega Rima propadali. In kar jih je še ostalo — častitljivih prič iz poganske dobe, to so pokončale srednjeveške vojske, tako da je v 12. stoletju bilo še malo sledov iz starodavnega rimskega veličastja.

In naposled: „quod non fecerunt barbari, fecerunt barbarini,“ slove latinsk izrek o neusmiljenem pokončavanju in raznašanju starih rimskih ruševin v srednjem veku, ko so dragoceno kamenje prvotnih rimskih palač, templjev in monumentalnih poslopij uporabljali za nove, posvetne in krščansko-cerkvene zgradbe. Pravijo celó, da so žgali apno, in to ne samo od navadnega stavbnega kamena, temveč kar od plemenitega marmorja staroklasičnih kipov, ki so jih izkopavali izpod razvalin starorimskih poganskih svetišč.

V obče je bilo takrat odkopavanje in pustošenje starih rimskih razvalin dano vsakomur na voljo in dovoljeno je bilo odnašati ne samo stavbno gradivo, temveč tudi različne klasične umetnine: kipe in slike ter sploh vsakovrstne umetniške dragocenosti.

V poslednjih stoletjih, po zlati dobi preporodnega „cinquecenta“ pa so se papeži bili začeli jako intenzivno zanimati za starorimske ostaline ter so mnogo storili za njih ohranitev — o tem pričajo bogate zbirke v vatikanskem muzeju.

In naposled, pod novo, kraljevsko vlado zedinjene Italije, ko so začeli sistematično odkopavati starorimske razvaline in zbirati s paznim očesom dragocene antikne umetnine, so tudi vsi dosle izkopani ostanki iz predkrščanske in srednjeveške dobe pod strogim državnim nadzorstvom.

Menda cele tri ure sem prebil na teh starorimskih razvalinah, uživajoč odmeve iz dvatisočletne zgodovine večnega mesta, ki se je razvijala tukaj kakor krvava svetovna tragedija mukotrpnega človeštva . . .

Ko sem se vračal potem s samotnega Palatina nazaj dol v mesto, je pregrinjala večerna zarja s prozornim, rožnozlatim plaščem Rim in njegovo grandiozno okolico; bronasti okvir albanškega, sabinskega in apeninskega gorovja in veličastni, od Horacija opevani Monte Soracte ondi na severu je žarel iznad mračne Kampanije, obsevan od poslednjih žarkov zahajajočega solnca, kakor gorostasen porfirni nagrobni spomenik na neposvečenem pokopališču svetovnega rimskega cesarstva, čigar vladarji so se prištevali nesmrtnim bogovom . . .

PETRUŠKA:

MOJA LJUBEZEN.

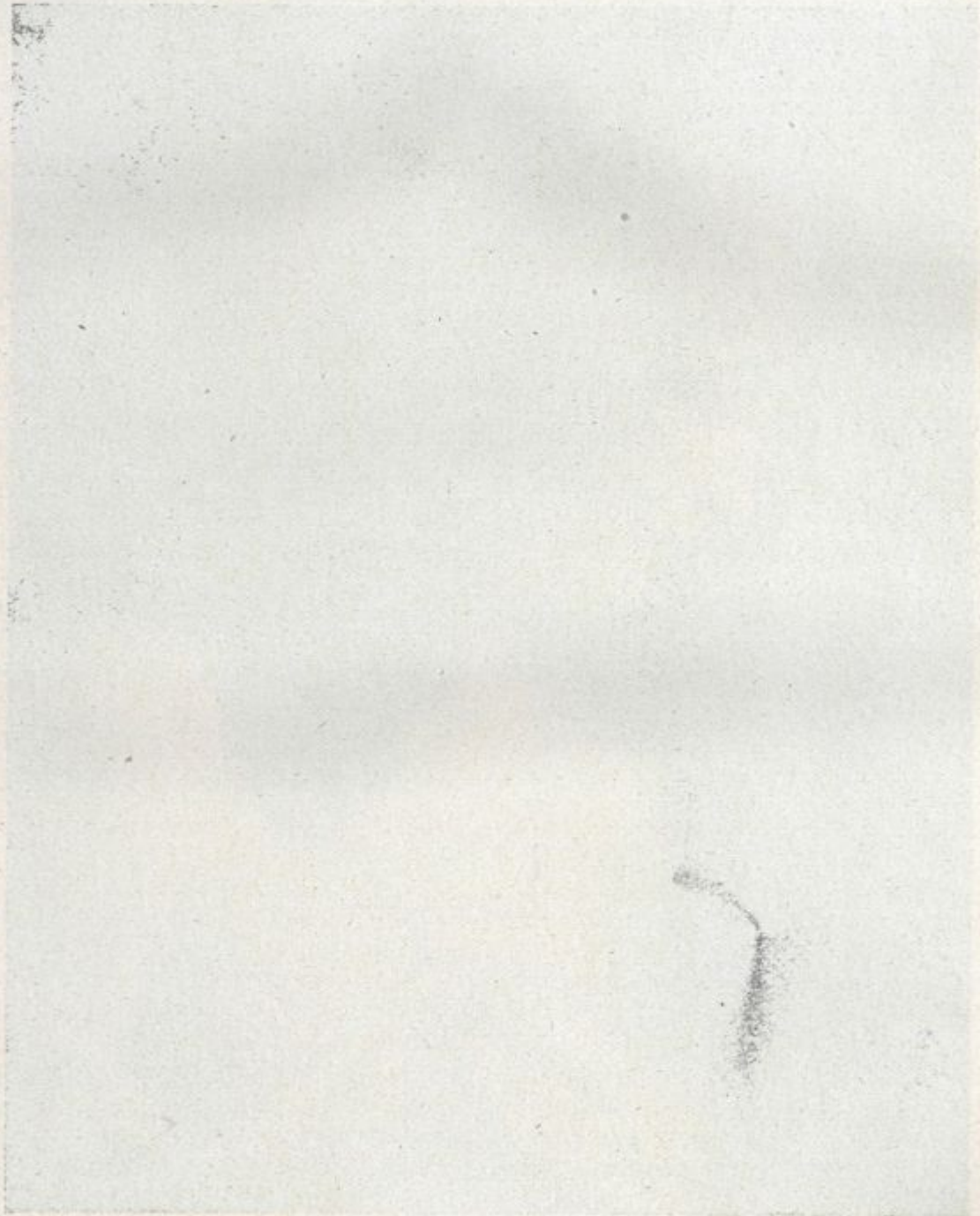
Ljubezen moja je kot Lamberg silna,
in kakor voda v Savi tak obilna
in stalna je kot očka naš, Triglav,
goreča je kot sorške rude splav.

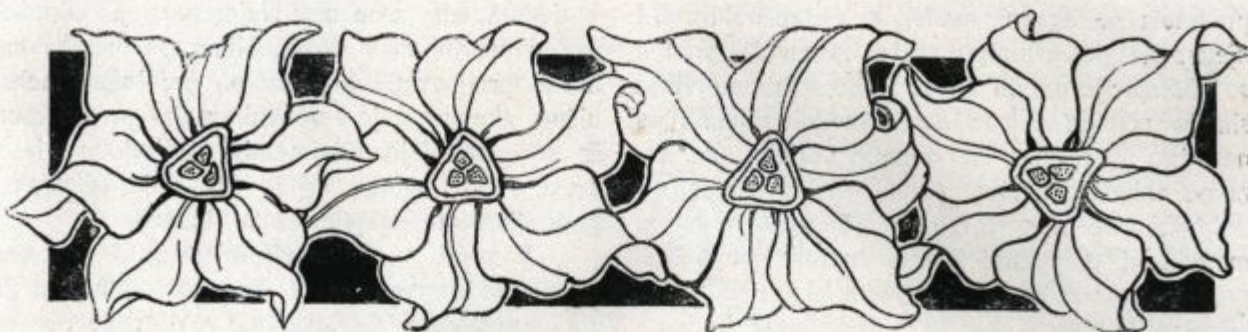
Ej, ljubica, če ti mi ne verjameš,
poskusi sama! Glavo lahko snameš
mi s pleč širokih, če sem se zlagal,
če medni groš sem za cekin ti dal.

RUDOLF VACHA: IDA.

FR. SUHER.

RISANJE IN NJEGA RAZMERJE DO MODERNE PEDAGOGIKE.

Praktičen šolnik je rekel nekoč: „Šola je kakor devojka; čim manj se o njej govori, tem bolje.“ Tako je tudi z metodo risanja. Sama naj govori z deli. Posebe letos naj bi se ne govorilo o njej, ko pričakujemo novih učnih načrtov za moderno risanje.

Včasih pa se o dekletu vendarle govori. Dokler je otrok, se zanj ne briga drug nego starši in učitelji. Ko odraste ljudski šoli, letajo petošolci za njo in ko se je razvila v krepko, zdravo devico, prihajajo snubci. Nerodne odklanja, drugi ji ugajajo — poroči pa izvoljenca. Tedaj pa se dvigne ves aparat jezikov, ko je dekle na oklicu. Več se govori slabega nego dobrega pred poroko, potem pa je zopet vse mirno.

Poročni dan za metodo risanja se bliža, t. j., tisti dan, ko izidejo o novi metodi za ljudske šole novi učni načrti. Vse govori zato o metodi risanja; zato naj bode dovoljeno, da tudi mi o njej izpregovorimo, in sicer njej v prilog.

Če se govori dandanes o risanju, je treba najprej raztolmačiti, kaj je bistvo nove metode, ali recimo, moderne metode, ali kakor se oficijelno imenuje, svobodne metode.

Prvi princip te metode je, da vzgaja. Metodi ni in ne sme biti do vnanjih uspehov, ampak do notranjih, to se pravi, pred očmi ima formalno, ne pa materijalno stran.

¹⁾ Priobčujemo ta članek, ker se nam zdi važno, čuti glas šolnika, ki uvaja mladino v umetnost.

Učencu naj se zbuje sile, s katerimi se ustvarja, učenec naj se navaja k samotvornosti in naj bode zmožen, iz lastnih moči kaj ustvariti, ustvariti delo, ki izvira v njegovi osebnosti, njegovi individualnosti. Zato je glavno načelo, da se ozira metoda na učenčevo individualnost, ki naj se razvija ne toliko po vnanjih vplivih, kolikor iz samega sebe, od znotraj na zunaj, ne obratno.

S tem načelom je izražena obenem zahteva glede učitelja. Moderna metoda se ne vsiljuje nikomur. Učiteljeva individualnost se mora tako varovati kakor učenčeva. Komur metoda ne ugaja, naj se ne služi z njo. Le tista metoda je prava, ki izvira iz učiteljeve individualnosti, iz njegovega prepričanja in iz ljubezni do predmeta.

S tem načelom so izključeni vsi polovičarji, vsi, ki se morajo k delu siliti, in vsi, ki imajo o stvari svoje, pa drugo prepričanje.

Iz tega najvišjega načela individualnosti izvirajo vsa druga.

Prvo tako načelo je, da se ozira metoda na naravo in na predmete iz navadnega življenja. Kdor hoče svoje moči razvijati individualno iz samega sebe, temu mora biti učitelj narava, kakor je bila narava učiteljica v obrazovalni umetnosti vsem narodom in vsem večjim in velikim umetnikom.

Moderna metoda zato ne izključuje modelov popolnoma, a se omejuje samo na tipične modele. Toda v svoji učni poti prehaja vsakikrat od

predmeta samega na model, ki ga abstrahira od njega. Krogla, cilindar, stožec, piramida, prizma so abstrakcije pravih teles. Ta abstrahirana telesa služijo učitelju za razlago; modelov samih pa navadno ne rišemo, ker nimajo vsebine, ne naravne oblike, predvsem pa ne pristne barve.

Zato se mora tu zavriniti trditev, da moderna metoda ni praktična. Katera metoda pa je bolj praktična, tista, ki se peča s samimi abstrakcijami, ali tista, ki riše to, kar je v praktičnem življenju vedno v rabi? Nikdar se še ni risanje tako oziralo na praktično življenje kakor zdaj.

Saj se je pa tudi metoda izcimila iz potreb za praktično življenje. Zibel ji je tekla v umetno-obrtnih šolah, ki delajo le za vsakdanje življenje. Nima prav nič akademičnega, ampak naravna in preprosta je, kakor narava sama. Kdor trdi kaj drugega, je ne pozna.

Ker moderna metoda vpoštevata le pristno naravo in uporabne predmete, ki niso nikdar brezbarvni, je samo ob sebi umevno, da mora vpoštevati barvo, kolikor je mogoče. Ne vpoštevata je pa samo iz teh razlogov, ampak tudi zato, ker je barbarsko, otroku jemati iz rok barve, s katerimi ima največje veselje.

Metoda se je toliko razvila, da se ve natančno, v kaki meri in kje se mora vpoštevati barva. Razvita ji je tudi tehnika in znan je način, kako se mora poučevati v tej tehniki.

Kdor se pa tega sam ni učil in nikdar sam poizkušal, naj si ne usoja o stvari nikakoršnih sodb.

Najboljši kritiki so tisti, ki nimajo samo dovolj inteligence in znanstvenega znanja, ampak tudi vsaj nekaj tehnične spretnosti.¹⁾

Metoda pristaja ob trditvah, da se nekatere preproste ploskovne oblike laže pogodijo naravnost s čopičem nego s svinčnikom. Ta trditev ne stoji samo na izkušnji, ampak sloni tudi na znanstveni psihološki teoriji. V teh trditvah pa ne tiči zahteva, da bi se moral zanemarjati svinčnik, material, ki je vsakemu dostopen in povsod pri rokah. Tako banalnih zahtev ni stavil nihče, kdor zastopa moderno metodo; morda tudi tisti še ne pozna bistva metode, ki samo slika in ne rabi svinčnika.

Metoda je individualna v izboru materiala in v načinu, kako se je prilagoditi razmeram. Vsaka šablona naj bode izključena, kakor naj bi se tudi n. pr. nazorni nauk ne obravnaval povsod po enem kopitu.

K bistvu metode spada dalje, da si učenec pridobi iz narave in umetnosti po lastni izkušnji svoje individualne oblike, ki jih uporablja

¹⁾ Konrad Lange, učenjak-estetik, se je učil tudi risati in modelirati.

v dekorativne namene. Najpreprostejši okrask zna napraviti vsak otrok. Nima pa metoda namena, prerisovati okrasov po predlogah mehanično, ako ne stoje v nobeni zvezi s predmetom; če se prerisujejo ornamenti, študirajo se le v zvezi s predmetom, ki ga krasi, da se učenec pouči, kakemu namenu služi okrask.

V zvezi z ornamentiranjem rabi moderno risanje tudi geometrijske osnovne oblike, ki jih zopet abstrahira od naravnih oblik; ne riše pa golih abstrakcij, ki so mrtve, brez vsebine, ampak samo njih uporabo.

Risanje se ozira vedno na razvoj individualnosti. Zato ima pred očmi negovanje čuta za barvo, estetičnega okusa, risanja po spominu, vajo oči in roke, umevanje narave in umetnin in njih razmerje. Tuja ji je šablona. Zato naj se n. pr. ne goje prostolahtne vaje cele ure, ampak le malo časa vsako uro in predloge se ne porabljujejo za mehanično prerisovanje, ampak kot nazorilo, kako je rešiti to ali ono nalogo, kaka naj bode oblika, tehnika, ureditev, kompozicija. Kratkoterminalne predloge umetniške so dragoceno nazorno učilo, so to v risanju, kar so berilni sestavki v jezikovnem pouku. A kakor berilnih sestavkov ne prepisujemo, da bi gojili jezik, tako ne kopiramo predlog, da bi gojili zmožnost, izražati svoje misli z risanjem.

In to je eden najvažnejših momentov modernega naziranja: Risanje ni mehanična spretnost kopiranja, ampak zmožnost, izražati svoje predstave na preprost način. In naj bode ta izraz še tako neokreten, še tako primitiven. Kakor se razvije iz otroškega blebetanja tekom časa govorniška umetnost, tako se razvija iz njegovega čečkanja zavestno grafično izraževanje predstav. **Risanje je jezik!** Kdor tega ne ume in deva risanje na stopnjo mehničnega kopiranja, ne pozna bistva risanja; njegovi nazori spadajo v dobo pred Rousseaujem, če že ne v temine srednjega veka.

Rabiti predloge zna le, kdor zna tudi po naravi risati. A v ljudsko šolo ne spadajo predloge, najmanj pa na spodnjo stopnjo. Učiteljem predloge slepo priporočati, bi se reklo, ponujati otrokom mesto zdrave, naravne, mlečne hrane alkohol.

Tudi alkohol ima prijetne hipne učinke. Alkohol izpodbuja in hipno oživlja. A za tem hipnim, prijetnim razpoloženjem pride letargija in končno vsaj apatija, če ne marazem.

Kdor riše po predlogah, ne bode nikdar samostojen; pred naravo ostane neokreten. Uspehi so veliki, pa le **navidezni**.

Kdor uči po predlogah, vara torej samega sebe, — mogoče, da tudi javnost. Če dela to nevedoma — Bog mu odpusti, če pa dela to vedoma, ga zaničujem.¹⁾

Zato pa se tudi učencu predloga studi, ako se je učil risati po naravi.

Ni časa, dalje razmotrivati to, kajti o tem bi se dale pisati knjige.

Kdor pravi, da so se šolali veliki umetniki s kopiranjem, ne ume umetniške zgodovine. Tudi v najtemnejših časih niso šteli za umetnike ljudi, ki so druge posnemali — estetik jih imenuje rokodelce. Če je pa velik umetnik kopiral drugega, je imel svoje namene — a veliki kopistini so bili nikdar veliki umetniki.

Zato pa je nova metoda uvedla kot sredstvo v dosego svojih namenov **opazovanje umetnin**. V prvi vrsti naj se otrok divi in zabava pred umotvorom, pozneje naj ga umeva globlje, spravlja naj umotvor v sklad z naravo, naj se uči iz njega okusa, barve, tehnike, lepote črt, naj čuti z umetnikom in naj občuduje sile njegovega duha. Dobi naj smisel za pravo umetnost, ceni naj proizvode domačih **umetniških** tal, pohaja naj rad v umetniške hrame in posveti svoj prosti čas tej zabavi.

Iz naroda samega pa morajo vzklti nove moči, ki naj bi pokladale proizvode svojega poštenega dela na oltar domačih muz.

V protislovju z razvijanjem individualnosti, z načelno mislijo moderne metode, stoji tudi raba orodij pri risanju na nižji stopnji in pa na nepravilnih mestih srednje in višje stopnje.

Kako pa naj se razvija individualnost, ako jo utesniš v okove orodij? Kako naj se vadi oko, tako se uči učenec delati ravno črto s črtalom, in kako roka, ako mu daš v roko šestilo. Duh vodi orodje in to „orodje“ je roka. Daj v to orodje še drugo orodje in zdaj naj otrok dela! Svojega lastnega „orodja“ še ne zna rabiti, pa naj rabi uje! Ono še ne sluša njegovega duha, pa mu že vsiljuješ drugo.

Ali se mar uči otrok prej hoditi s palico ali berglami, potem šele prosto z nogami?! Stvar je smešna, a obenem je žalostno, da se mora o njej govoriti.

Na nižji stopnji ne spada otroku orodje v roko, na srednji stopnji pa je omejeno na risanje

¹⁾ Kdor to dela, se kiti s tujim perjem, kakor ta, ki izdaja proizvode tujega duha pod svojim imenom

najenostavnejših geometrijskih likov v geometriji, in recimo: kadar je učenec individualno toliko razvit, da se s pridom služi s črtalom pri ornamentiranju; na višji stopnji pa tvori geometrijsko risanje svojo stroko, s katero moderno risanje ni bilo nikdar v nasprotju. Tu in edino tu je pravo mesto, kjer naj se rabi orodje, v geometrijskem risanju, a to je poseben predmet, ki naj ne jemlje časa prostoročnemu risanju.

Edino ornamentiranje je stroka prostoročnega risanja, kjer se smejo rabiti vsi pripomočki, ker ostane še otroku kljub temu obširno torišče za razvoj svoje individualnosti v obliki, črti, barvi, kompoziciji i. t. d.

Deset let je, kar se bavimo z nalogami nove metode. Naši nazori se v bistvu niso izpremenili, ker ni bilo temu povoda; pač pa so se izčistili, utrdili na podlagi dela, ki je podajalo od leta do leta nove snovi za razmišljanje. Metoda stoji in malenkostno zaletavanje v njo naj nikogar ne moti pri poštem delu.

Tekom teh desetih let se tudi drugod v risanju ni mnogo izpremenilo, recimo samo, da so se zaostali trudili, da bi dohiteli tiste, ki so hodili pred njimi za kakih 5 do 10 let. Vse šole so si prisvojile novo metodo, kjer so poučevali napredni učitelji. In uspehi?! Nikjer niso izostali, tudi v Ljubljani ne, tudi na nižji stopnji ne. Če tudi bi ne bili uspehi očitni, ni dvomiti, da so notranji, formalni, ki jih ne vidi lajik, pač pa strokovnjak.

Pa tudi tisti, ki so novo strujo pobijali, so s svojim čolničem priveslali v njo; kajti kar je bilo dobrega, so pobrali in se z njim okoristili.

Zlasti so Dunajčani z eno roko mahali po njej, z drugo pa so jemali od nje. In kdor misli, da je ta del nasprotnikov zmagal in vleče z njimi, se vara. Kajti svoje staro stališče je zapustil tudi ta del; postavil pa ni v svet nič drugega nego pridobitve reformatorjev.

Ekstremni elementi nove struje so šli vedno dalje in dalje. Obrtni muzej dunajski je floriral s svojo metodo na risarskem kongresu v Londonu. Ta šola goji metodo izrezavanja in doseza v tem presenetljive uspehe tako v posnemanju naravnih oblik kakor tudi v izrezovanju ornamentalnih elementov in celih okraskov.

Op. Prim. sledeča dela: Dr. Georg Kerschensteiner, Die Entwicklung der zeichnerischen Begabung. — Dr. Lay, Experimentelle Didaktik I. Allg. Teil. — Ernst Meumann, Die Analyse des Zeichnens und die Methodik des Zeichenunterrichtes itd.

FRAN KOBAL:

IV. UMETNIŠKA RAZSTAVA V LJUBLJANI.

Ko so nam naši dnevnikarji donesli vest, da pride to pot k nam v posete češka umetnost, se je v naših srcih vzbudilo radostno pričakovanje. Mesili in mešali so se pojmi „Manes“, češka umetnost, svetovno ime in zopet „Manes“ in visoka svetovna kultura in češka umetnost. In iz te zmesi izrazov in pojmov je nastala usedlina, iz katere je vzklilo pričakovanje tolikšno, da ga je jedva utešiti.

Slovenci smo narod, kateremu je v obilni meri dano spoznanje in hrepenenje. In najsi se je nad nas zvalila vsa neugodnost odnošajev, docela zamoriti notranjih naših tvornih sil ni mogla in jih ne bo mogla. Zavirati nam more edinole zunanje oblike, notranjih tvornih sil zatreti nam ne more. Da je temu v istini tako, to izpričuje vsa zgodovina našega duševnega in kulturnega razvoja. Vsa oblast je poizkusila vse svoje moči, da zatre našo literaturo, ali literatura je preko nje zmagovito stopala svojo pot, neugodnost se je izkusila, ali naša ustvarjajoča umetnost je možato korakala visokim svojim ciljem nasproti. Iz lastne energije smo danes narod, kateremu navzlic vsem oviram ne gre zadnje mesto med slovan-skimi narodi. Ta upravičena zavest nam daje pogum, ne da bi nam bistro sodbo o dejanskem našem stanju mogla skaliti v toliko, da bi postali prešerni, zaslepljeni in naduti. Če naši Cankarji govoré o tem, da v nas ni kulture, zagrešujejo z vsako besedo zlo, ker v nič devajo vse, kar treba smatrati za zdravo podlago vsemu, kar iz teh tal mora vzkliti. V razvoju smo — dolga je pot še do vrhunca — o tem ni dvoma, toda naš korak je zavestno umerjen in dovede nas do ciljev.

Ne bi govoril o teh stvareh, da me v to ni prisililo neko neljubo dejstvo. Nisem namreč edinole jaz tisti, ki ima občutek, da vlada med Čehi mnenje, da smo Slovenci vsaj glede upodablajoče umetnosti še vedno tako daleč zadaj, da se nam sme pred oči postaviti karkoli. Korigirati to mnenje je poglaviti smoter teh mojih vrstic. V srcu ni zamerljivosti niti ni nevolje, v

srcu je edinole želja, da se med nami, med Čehi in Slovenci, ustalita naziranje in sodba, kakršno narekuje dejanski položaj.

Istina je, da je slovenska upodablajoča umetnost mlada. Pred dobrim desetletjem jedva je stopila na plan, ali stopila je pred narod s toliko samoniklostjo, s toliko samozavestjo, da smo se je oklenili z vso iskrenostjo, kakršno more roditi edinole tiha slutnja ali pa dozorelo spoznanje, da je to, kar imamo pred sabo, kri naše krvi, viden izraz lastne naše duše. Iz naroda, iz njegove duše je vzklila, zorevala je ta umetnost s toliko silo, da si je pri prvem svojem nastopu v širokem svetu priborila priznanje, ne samo akademično priznanje, temveč oduševljeno hvalo. Treba le, da v spomin pokličemo recenzije, ki jih je pri narodu, ki nam je vse preje nego naklonjen, pri Nemcih, v strogi avstrijski prestolici priborila, ko je razstavljala pri Miethkeju, in treba spomniti razstav v Krakovem, v Zagrebu, v Sofiji, v Londonu. Godilo se je mladi tej umetnosti, kakor se menda prav povsodi godi mlademu, šele v življenju stopajočemu detetu: Ko se narodi, starši sami ne vedo, kaj bi rekli o njem; ko pa pridejo sosede in ko vsaktera najde na njem nekaj hvale in nekaj graje vrednega, tedaj šele se v starših samih rodi treznejša sodba in odtistihmal šele vedo prav ceniti to, kar je izšlo iz njih samih. Če jim je dana razsodnost, vse hvale ne sprejemajo na slepo, kakor na slepo ne sprejemajo vse graje, marveč jim je zdravo merilo edinole to, kar so si iz lastne in iz tuje sodbe posneli brez ugovora veljavnega.

In Slovenci smo bili svoji umetnosti nasproti še slabši nego so starši svojemu detetu nasproti. Kakor mačeha smo ravnali z njo in bili smo odurni tako, da ne bi bilo čudo, če bi nam vsem obrnila hrbet in bi hodila svoja pota, ne da bi se ozirala na nas, ki ji nismo dajali, kar je bilo njenega. Toda slovenska umetnost je bila hči slovenskega naroda: niso je odvrnile odurnosti, nasprotno, s tem večjo prisrčnostjo se je oklepala svojih roditeljev in zgodilo se je, kar se je mo-

ralo zgoditi — končno jo je z vso iskrenostjo vzljudil tudi njen roditelj, oklenil se je svojega deteta in danes je ponosen nanj, v katerem ne vidi samo svoje nade, temveč tudi svoj ponos. Oklenil se je je s toliko ljubeznijo, da si je od nje dal sugerirati njene nazore, da si je prisvojil njene misli, dobro spoznavajoč, da ga je lastno dete prehitelo v nazorih in da ga je njegovo lastno dete iz lastnega na duševnem polju nadkrililo v toliko, da more in sme on sam črpati pri njem, ki je vendar izšlo iz njegove krvi. Izkratka: zgodilo se je, da je otrok vzgojil starše; paradoksen slučaj, ki pa v zgodovini kulturnega razvoja narodov nikakor ni nov. In danes že je po zaslugi slovenskih naših umetnikov položaj tak, da smo, vzgojeni po lastnem detetu, na umetniškem polju dozoreli tako daleč, da, če že ne zavestno, pa vsaj instinktivno ločimo med umetnostjo in umetničenjem. Ne prevzdiguje se, nasprotno, z vso skepso nagibamo na stran, ki je vsega preje zmožna nego pretiranega proslavljanja lastne, domače umetnosti. Dobro se zavedamo, da še ni zorna, da je šele na potu do dozorelosti, vidimo pa njeno smer in ker nam je dano spoznanje in ker nam je dano hrepenenje, vre v naših srcih prav tisto, kar vre v njej sami s tem večjo, zavestnejšo silo. V naših srcih dozorevajo dojmi, ki bodo brez dvoma dovedli do totalne revolucije v našem naziranju glede umetnosti. Toda, kakor rečeno, najsi so ti dojmi še nezavestni, vendar je njihova sila toliko, da so nam postali merilo za vse, karkoli se nam kot umetnina stavi pred oči: domača, iz nas samih vzklija umetnost nam je poostrila oči, da nam je pogled postal kritičen, primerjajoč in razsojajoč. In odsihmal je nemogoče, da bi se ob vseh bratstvih navduševali za stvar, katera ni po svojem bistvu utemeljena v naših dušah. — To je ena koordinata.

Druga koordinata našega stališča napram razstavi „Jednote umělcu výtvarných v Praze“ je ta-le:

Kadar se med nami Slovenci govori o Čehih in njihovi kulturi, se v nas pojavijo predstave nečesa višjega, zelo spoštljivega. Že dolgo vrsto let iščemo Slovenci čim najožjih stikov s svojimi „severnimi brati“, kakor jih nazivamo z vsem ponosom. V Čehu vidi vsak Slovenec Slovana, kateremu je, kar se tiče politike, dana velika odločnost in zavestnost, kateremu je v obili meri dan oni zdravi narodni egoizem, ki tvori najsolidnejšo bazo vsemu političnemu zahtevanju; kar pa se tiče duševne kulture, vidi Slovenec v Čehu sokravnika, kateremu je dano materialno in

duševno blagostanje, ki mu omogoča, da je v svojem kulturnem kretanju prvi med vsemi v Avstro-ogrski živečimi Slovani.

In s tega stališča pričakuje in razsoja.

Če vlada med Čehi mnenje, da si Slovenci o njih še niso ustvarili lastne, dobro utemeljene sodbe o vsem njihovem političnem in kulturnem gibanju, so v zmoti.

Res je, da še ni prav dolgo odtlej, ko smo Slovenci češko kulturo iz velike večine poznali edino iz dalje, ducibus rumore et fama. Ali to je bilo tedaj, ko naši stiki z njimi še niso bili praktični, temveč zgolj idealni. Dandanes pa je položaj drugačen. Naša akademična mladež rada in z velikim pridom poseča češke visoke šole in prav ona je tisti faktor, ki je med nas zanesla marsikatero plodovito idejo, in prav njej je v prvi vrsti pripisovati zaslugo, da sedaj češke kulture ne poznamo več zgolj iz dalje, marveč da se z njo seznanjamo iz najbližje bližine, zajemajoč iz njenih vrelcev samih. In njena zasluga je torej, če se je naša sodba o Čehih osamosvojila, če je postala samostojna. Z druge strani pa je k temu medsebojnemu dejanskemu zblizanju mnogo pripomoglo dejstvo, da se med nami v rastočem številu naseljujejo Čehi. Vsi ti faktorji so povzročili, da danes Čehov ne gledamo skozi meglovito gloriozolo bratstva, temveč jih gledamo s spoznavajočim in kritikujočim očesom. Dostaviti pa treba takoj, da se ob tem motrenju naše mnenje o Čehih ni poslabšalo, marveč da je nasprotno lastna sodba poglobila tisto veliko spoštovanje, ki smo ga gojili do njih, še predno smo si je mogli utemeljiti iz lastnega pogleda.

In prav zato je bilo naše pričakovanje veliko, ko so nam naši listi donesli vest, da v Jako-pičevem paviljonu razstavijo Čehi.

Specijelno glede umetniške kulture smo Slovenci v trenutku v nekakem kritičnem štadiju. Nova doba nam je izzorila mlado energično in nadobudno domačo umetnost. Nova doba pa še ni izzorila potrebe po umetnosti med širokimi sloji. Umetnost se je torej pri nas porodila preje, nego je med narodom zavladovalo hrepenenje po njej. Tako je nastala potreba, občinstvo šele vzgajati k umetniškemu čuvstvovanju, potreba, ga polagoma dovesti do tega, da se v njem predrami umetniški čut, da se v njem zbudi želja po lastni umetnosti in da se sčasoma iz notranjega prepričanja postavi na stališče, da umetnosti ni podpirati zgolj zato, ker to zahtevata moda in bon ton, marveč zato, da more uspevati, kar je narava dodelila vsakemu narodu, katerega je blagoslovila z zmožnostjo do lastne kulture.

Da se omogoči tako vzgajanje za estetično uživanje in za resnično željo po umetnosti, je slovenski slikar R. Jakopič na lasten riziko in iz lastnih sredstev postavil paviljon, v katerem se redno vrše razstave, ki jim je poglaviti namen, poučevati. Določeno je, da nas v prvi vrsti seznanja z domačo slovensko in s slovansko umetnostjo, v drugi vrsti šele z umetnostjo tujih narodov. In tega svojega programa se Jakopič drži z vso hvalevredno vztrajnostjo. Tako smo v Ljubljani v kratki dobi enega leta imeli že štiri večje razstave, dve domači slovenski, eno dalmatinsko-hrvatsko in eno (sedanjo) češko in ker so te razstave vseskozi bile razstave prve vrste, uspehi niso izostali: že v tej kratki dobi se je glede umetniškega pojmovanja pri nas marsikaj obrnilo na bolje.

Takšni torej so umetniški odnošaji med nami Slovenci. Treba je bilo, govoriti o tem, ker si nikakor ne želimo, da bi v nas še katera razstava vzbudila mnenje, ki se ga ob tej češki razstavi ne moremo ubraniti, mnenje namreč, da velja nazor, da smo Slovenci glede umetnosti še daleč zadaj in da se zadovoljujemo s čimerkoli, pa najsi le oddaleč diši po umetnosti.

Razstava „Jednote umělců výtvarných v Praze“ nas je namreč kaj neprijetno zadela. Saj je očito, da se ni izbiralo, marveč se je vposlalo, kar je ravno prišlo pod roko. In tako je na tej razstavi mnogo diletantskega, mnogo manj vrednega blaga in le malo, malo dobrega. To ni prav storjeno, v bodoče se to več ne sme zgoditi. In da se to več ne zgodi, zato je bilo treba vsaj na kratko razjasniti položaj.

Tem bolj neprijetno pa nas je zadela ta razstava ravno zaradi tega, ker nam je dobro znano, da šteje tudi praška „Jednota“ nekaj pravih mojstrov.

V podrobno poročanje o razstavi se ne bodem spuščal, to sem o priliki že oskrbel v „Slovenskem Narodu“.

Navedem naj edino to, da se razstave udeležuje 23 slikarjev in slikaric, ki so postavili 52 del, izvečine oljnatih podob, nekaj akvarelov in nekaj izjedenk in risb. Smer umělců výtvarných ni enotna, ampak najdemo med njimi pripadnike najraznovrstnejših slikarskih načinov. Večinoma so krajinarji, le malo se jih peča z aktom ali s prosto kompozicijo.

ANDREJ RAPÉ:

OTOK SI, DEKLE....

Mehko objemljejo otok valovi,
ga božajo, poljublajo strastno,
oklepajo ga, čuvajo skrbeče
kot čudoviti dar — morja okó.

Ko v divjih melodijah se viharji
zaganjajo ob ladje bok jeklen
in mečejo jo z razglašnim šumom:
oko - otok, spasitelj ti si njen.

Otok si, ljubo dekle, ti rešilen,
morje pa moje vroče je srce
oklepajoče svoje sreče otok,
ki v njem žive življenja vse želje.

In če viharja harfa razglašena
po mojem morju besna zaigra,
tembolj objemlje otok morje moje,
tembolj si, dekle ljubo, ti mojã.

„MARIJE TEREZIJE“ KOČA NA PRENJU.

DR. KAREL HINTERLECHNER (DUNAJ):

IZ GEOLOGIJE.

III.

GEOLOŠKI OSNOVNI ZAKONI.

(Dalje).

Kolikokrat pride do razgovora o geoloških zemljevidih, zastavijo lajki geologu skoro prav stereotipna vprašanja o metodi njegovih študij. Navadno se glase: Kako pa izdelujete pravzaprav geološke zemljevide? Ali kaj vrtate in kopljete? Ako zasledujete kako pot, vidite vendar le, iz česa je pot, in k večjemu še kaj, kar leži tik ob poti. Vsegavedni niste, geologi, kako pridete torej do tega, da govorite kar o večjih in manjših ozemljih, češ, to je iz te hribine, ono sestoji iz drugačnih tvorb. Kako pa doznate, kaj je v zemski notranjosti?

Na zgoraj označena in podobna vprašanja je mogoče odgovoriti, in ti odgovori se razumejo le tedaj, če je prodril vprašalec vsaj v principu v tajnosti, ki nam jih ovaja narava glede postanka hribin ter njih oblik v prostoru, torej glede momentov, ki smo jih očrtali ob-

širneje v prvem delu tega spisa. Sicer je vsaka beseda „bob ob steno“ — ker bi bila popolnoma nerazumljiva.

I. Ako presojamo označene podatke kritično, se dele vse hribine brez razlike v dve veliki skupini. V eno spadajo tvorbe, ki vsled načina, kako so nastale, ne ovajajo nikakih pravilnosti. Tu sem spadajo n. pr. razne kope in čoki, lokaliti ter deloma reke vulkanitov¹); dalje med usedlinami²) posebno koralniki in med kristalastimi skrilavci¹) lokalno razvite neskrilave partije.

Nasprotno kaže pretežna večina ostalih hribin naravnost občudovanja: vredno pravilnost in to ne le v vrsti usedlin.²) Ne, tudi

¹ Glede eruptivnih tvorb glej podrobnosti v I. delu str. 138—139; z ozirom na usedline str. 142; kar se tiče kristalastih skrilavcev pa na strani 332.

² I. del str. 140., 142.; 234., 319.

pri eruptivnih hribinah so nam znane pravilne, preprogam podobne tvorbe (str. 138). O kristalastih skrilavcih pa velja to itak že vsled tega, ker so nastali vsaj deloma iz usedlin. Končno nadomestuje pri njih skrilavost v polni meri skladovitost vsaj glede splošnih oblik.

Podobno kakor delimo hribine po obliki sploh, bi smeli razvrstiti tudi rudišča¹⁾ v omejeni dve vrsti.

II. Drugi moment, ki se ga mora zavedati, kdor bi hotel geološko misliti, in to mora vsakateri, ki naj kdaj vsaj v principu doume kak geološki zemljevid in njega izdelovanje, je dejstvo, da je narava nekak veleindustrijec prvega reda. Vkljub temu, da se poslužuje splošno prav malih sredstev, zasleduje vendar vedno in povsod naravnost gigantične smotre. Pomislimo le, kako se dela kreda²⁾ ali pa premog ter petrolej! Prav na isti način, kakor se je naredila pisna kreda, delajo se še dandanes usedline v globočinah oceanov daleč tam od njih bregov. Pa pogledjmo za trenotek razsežnost bodisi Atlantskega ali pa Velikega Morja. Kako ogromne bodo te tvorbe, kadar jih privzdignejo gorotvorne sile iz njih zibeli!

III. Med tem ko pospešuje geološke študije najuspešneje pravilnost hribinskih oblik, je za iste namene pravilna lega teh tvorb pogojno največja ovira. Knjiga na knjigi in sicer v vodoravni legi, da druga pokrije drugo več ali manj popolnoma; kako naj spozna opazovalec njih vsebino? Kako vse drugače je, ako stoje pokonci — če tudi docela nepravilno — kakor jih vidimo v omarah, na policah. Nekatero spoznamo na prvi mah po napisih na hrbtih; druge so nam znane po kakih značilnih oblikah i. t. d., celo pa, ako stoje druga poleg druge s proti nam obrnjenimi označbami na primernih mestih. Zelo podobno je z lego plasti v prostoru in z njih določevanjem, čeprav rabimo neobhodno tudi vodoravno ležečih tvorb.

Ako bi ležale zlasti usedline le v svoji prvotni, torej vodoravni legi, bi bilo mestoma popolnoma nemogoče, si ustvariti sigurno sodbo o njih naravi, o njih starosti, razvrstitvi i. t. d.; drugje bi nas pa taka pravilnost včasih vsaj silno ovirala pri prodiranju od spoznanja do spoznanja, ker bi jih sploh ne videli ali pa ne zadostno. Nepravilna lega plasti v prostoru je torej tretji in za sedaj poslednji moment, ki nam služi v dosego naših namenov.

¹⁾ I. del. str. 138. in 319. —

²⁾ Prvi del str. 142.—143. Tu čitaj str. 143. v levi koloni, 6. vrsta od zgoraj mesto 9:1 mm pravilno 0:1 mm.

IV.

KAJ IZSLEDUJE GEOLOG V NARAVI NEPOSREDNO?

Že v prvem poglavju I. dela smo imenovali geologijo: „nauk o zgodovini naše zemlje, o njenih snovnih lastnostih in o njenem sestavu. Osnova v dosego vseh tozadevnih spoznanj ji je predvsem skalnato, zemeljsko ogrodje, njena litosfera.“ Naravno, da je vsled tega geologu neposredni cilj, izslediti kar največ hribin, ki so nje elementi; včasih prav težavna naloga, ker so pač najčešče pokrite z rastlinstvom ali pa so razpadle v svoje razsipine pod vplivom vode, gorkote, mraza, a tudi živalstva in rastlinstva. Ob morskem obrežju, kjer izplakuje peneče se valovje gole skale, v jasnih višinah strmih gora, v ozkih debrih šumečih rek ter potokov in še tu in tam ni vsega tega; skalovje je razgaljeno popolnoma. Ker je razgaljena tu litosfera že po sami naravi, imenujemo te in podobne lokalitete naravne golice (natürl. Aufschlüsse). Po svojem pomenu za zanesljiva geološka opazovanja se približujejo tem najbolj umetne golice, kakor so: kamenolomi, ilovnice, peščenice, rudniki, železniški predori, zareze, skozi katere so izpeljane železniške proge in ceste, včasih pa tudi obcestni jarki, vodnjaki in začasno izkopane jame, kakor jih je videti n. pr. pri polaganju temeljev raznih stavb ali v mestih za časa kanalizacijskih del, ob polaganju kablov, plinovodnih ter vodovodnih cevi i. t. d. V to kategorijo spadajo končno tudi vrtanja.

Naravne in umetne golice služijo pri vsem našem delu kot najzanesljivejša izhodišča. Kakor je namreč vsem drugim naravoslovnim strokam razgaljeni objekt gorišče, iz kojega izhajajo žarki svetlobe — spoznanj, tako je z golicami v geologiji. Tu pride do neposredne kritične analize vseh lastnosti posameznih hribin, njih lege, zveze s sosednjimi kamenenimi tvorbami i. t. d.; tu si izkušamo ustvariti skratka čim najjasnejšo sliko vseh relacij vsakega posameznega mesta z ozirom na vsakokratne znanstvene zahteve.

Obžalovati je le, da imamo navadno ali vsaj razmeroma redko priliko, najti za dosti primernih golic, o čemer se že prepričamo, če pregledamo edino bližnjo svojo okolico. Zaradi tega bi bilo naravnost nemogoče ali pa vsaj neprimerno otežkočeno, narisati geološki zemljevid kake krajine, ako ne bi imeli še drugih oporišč.

V prvem delu tega spisa (str. 139) smo omenili, da se izpremene kompaktne, trdne, navidezno neizpremenljive kamenene snovi prej ali slej v robato kamenje, ki ga imenujemo grušč ali razsip. Pri tem pa ne ostane. Debelejši kosi se drobe že na svojem prvotnem nahajališču v še drobnejše in končno vsaj deloma v prah, torej že predno se jih polasti voda, da jih odnese v druge kraje. Med takimi razvalinami hribin se naselijo potem mala bitja, ki jih imenujemo (deloma) bakterije, in poleg teh objame hribinske drobce s svojimi koreninami rastlinska odeja. Navidezno morda, a pač le navidezno postranski pojavi v gospodarstvu narave, kajti dognano je po eni strani, da ni število bakterij v zemlji le naravnost ogromno, marveč, da je tudi njih učinek neprecenljive važnosti za floro in posredno za živalstvo ter končno tudi za človeka samega.

Še v globočini 1 m so našli (v ognjeni zemlji) v posameznem kubičnem metru do 150.000 bakterij, ki izginejo popolnoma šele v globočini 3 do 5 metrov. Življenski proces teh bitij povzroča, da se dela tu, — česar ne opazimo ali kar lajik vsaj podcenjuje — ogljikova kislina, amonijak in solitarna kislina, ki učinkujejo vsi

na razne mineralne snovi, da razpadajo, vsled česar se drobe večji hribinski drobci še dalje. Na ta način pridobi rastlinstvo novih virov hranilnih snovi; naravno, da se razvija vsled tega tem bujnejše, a ne da bi bilo večno. Rastje pomrje, njegova snov prične gniti; najprej razpade pač le deloma, a sčasoma tudi v male, za prosto oko nevidne drobce. Pomeša se med preperele hribinske razsipine: iz humoznih ali črniških ter iz razkrajajočih se hribinskih snovi se naredi prst (glej I. del str. 284. 1. opazka pod črto). V prsti pa leže vedno še večji ali manjši ostanki prvotne hribine oziroma onih tvorb, ki so skrite pod prstjo naših polj, gozdov, vinogradov i. t. d. Ti ostanki so zato, s čimer operira geolog v naravi, kjer nima dovolj primernih golic kateregakoli izvora. Podpira ga pri tem delu najuspešneje nevede marljivi kmetovalec, ki pobere skrbno vsak kamenček, ki ga izsledi na svojem posestvu ter ga odnese na omejke. Poljska pota in meje so torej one čete, kjer izsledi geolog največ materije in najzanesljivejše snovi v dokaz, s čim ima opraviti v kaki krajini, ako nima zadosti primernih golic. Več pride o tej zadevi še pozneje.

(Dalje prihod.)

VOJESLAV MOLE:

VEČERNA MOLITEV.

Če kdaj smo upognili tilnik, kaznuj nas, Gospod!
Kaznuj nas, če svetu verjeli smo slepemu kaj,
kaznuj nas, če s kesom smo dušo napójili kdaj
in prosti hoteli smo biti vseh grehov in zmot!

A varuj ljudi nas, ki nimajo v sebi laži,
poetov, ki z jokom zalivajo pesništva cvet,
in kritikov, kakoršne nosi slovenski zdaj svet,
a mene posebej še — sentimentalnih gosi!

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Janka Kersnika zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj. Zvezek VI., sešitek I. (V Ljubljani 1910. Založil L. Schwentner). — S tem zvezkom se začneja Kersnikov životopis, ki bo očitno prav obširna študija ter obsegal vsaj dva sešitka. Na široko zasnovan, bo ta životopis, ki se odlikuje po bogati uporabi tozadavnega gradiva, zlasti Kersnikove korespondence in onodobne publicistike, vredna paralela k „Bleiweisovemu Zborniku“, zlasti k Lončarjevi študiji, ki je objavljena v njem, paralela ne samo po času, ampak tudi po duhu.

Do konca njegovih vseučiliških študij (1874) nam prikazuje dr. Prijatelj Kersnika v tej knjigi, opisuje torej dobo njegovega razvoja. V sledeči knjigi nam hoče orisati Kersnikovo javno, literarno in politično delo. V tem drugem delu monografije bo dr. Prijatelj poudarjal, kako in koliko je Kersnik vplival na razvoj svojega časa, v pričujočem prvem pa nam riše razmere, iz katerih je vzrastle Kersnik, nam kaže torej svojega junaka, kolikor je bil otrok svojega časa. „Kersnikov duh je bil sformiran“, ko je stopal v življenje, odsle naj bi formiral druge, svoj čas, novi rod. Kdor je prečital ta opis „formacije“ Kersnikovega duha, pričakuje od njega moža z odločno liberalnim, naprednim naziranjem, bolj literata nego političarja, a literata, ki bo plaval bolj v lahkotnih sferah zabave in duhovitih domislekov nego se ril skozi težave velikih problemov; zakaj Kersnik je začel s feljtonstvom, postal pa je naš prvi feljtonist, ki je zbujal o prvem nastopu vsesplošno pozornost; Ljubljana je mislila, da ga krije v sebi, tega pisca „Nedeljskih pisem“, a „Baptista“ je bil jurist na Brdu.

„Formuliral“ se je v tej dobi tudi slovenski narod, to je, iskal je političnih programov, a težko je bilo najti takega, ki bi bil idealen in realen obenem, to je, ki bi pomenil narodni naš ideal, ki bi se pa obenem dal uresničiti. Ko je s taborov donel klic po „združeni Sloveniji“, je bilo čuti tudi alternativo: „Ali bomo Prusi ali Rusi“. Sploh je po jugoslovanski tragediji l. 1848. opaziti dva ekstrema: golo slovenstvo in vseslovanstvo ali rusovstvo; ipak tudi v tej dobi ni onemel jugoslovanski glas. L. 1870. se je v Ljubljani zasnoval jugoslovanski program. Mladina, ki je dotle mnogo govorila o Rusiji, se je sedaj poprijela (kakor po pravici pravi dr. Prijatelj) „realnejših jugoslovanskih ciljev“. Sam Levec je 1871 pisal, naj bi se na naših srednjih šolah mesto nepraktične stare slovenščine gojila rajši hrvaščina, češ, „saj je menda vendar že čas, da enkrat začnemo resno skrbeti za svojo prihodnost in za boljši razvitek naše znanstvene literature... Prvi resni korak k duševnemu zedinjenju z našimi južnimi sosedi je ta, da se naša inteligenca nauči hrvatskega jezika...“ To misel bi podpisal, kolikor se tiče inteligenca, brezdvomno tudi Jurčič (prim. str. 131) in se njegovo stališče ujema z mojim novim ilirizmom, ne pa s stališčem tistih današnjih Slovencev, ki križajo vsako besedo, ako nas — družijo z južnimi sosedi.

Proti „posojanju“ ni bil niti Levstik, a značilno je, da so njegovi članki, naperjeni proti zlorabam jugoslovanskega jezikovnega principa, bili zadelj preko cilja, ki ga je imel on pred očmi, namreč zamorili zanimanje za ostale Jugoslovane sploh. Zato jaz svarim vedno in povsod proti vsakršnemu takemu pisanju, ki kaže Janusovo dvoiličnost ljubavi in mržnje; zakaj vrag bedi bolj nego angel. No, jugoslovanskih „uskokov“ v oni dobi ni bilo več, le štajerska uskoka je zasledil dr. Bleiweis, namreč dr. Razlaga in dr. Vošnjaka, ki sta prepustila svojo štajersko domovino nemili usodi, pa Bleiweisu v Ljubljani mešala niti, njegovo konservativno prejo. Doba Kersnikove mladosti je bila namreč doba javne diferenciacije slovenskega kulturnega življenja v napredno in konservativno strujo. Duhovnik, mlajši Ilirec, Božidar Raič je prvi javno izpovedal in obširneje razpravljal slovensko napredno idejo, z njim (nekoliko oprezneje) Dav. Trstenjak, tudi Ilirec, ki sta oba zastopala krščanskonapreden program — diferenciacija se je torej začela na Štajerskem, kjer se je tudi prvič poudarjal (str. 188, 189) gospodarski moment (Raič, Vošnjak). Brez ozira na krščanstvo je naprednost naglašal Stritar v „Dunajskih sonetih“, a v svojih prvih feljtonih je odločno posegel v ta važna vprašanja Kersnik, poudarjajoč princip evolucije v kulturnem življenju (str. 229). „Mladoslavenci“, naprednjaki so si v Mariboru ustanovili svoje glasilo „Slov. Narod“, a list je bil čisto zelo dvoiličen, to je, je zdaj naglašal naprednost, a potem brž priporočal slogo ter s tem omahovanjem škodil le samemu sebi; zakaj konservativci tem propovedim sloge niso verjeli in so šli — svojo pot. Tak prijatelj „gnilega kompromisa“ je bil sam Jurčič, „Narodov“ urednik. V znaku obsodbe vsakega takega kompromisovanja v načelih, ki so nezdružljiva, je pisana dr. Prijateljeva knjiga.

Zlo projedejo pri tem na eni strani dr. Bleiweisovi prvaki, zlasti dr. Bleiweis radi svojih nekulturnih, utilitarističnih načel in dr. Costa, iz Germana — Slovan, iz ateista pobožnik, pa slovenski državni poslanci kakor dr. Toman, ki so za lokalne interese prodali velike programe ter na pr. glasovali za dualizem, ki je najvčja nesreča za avstrijske Slovane. Vse simpatije pisateljeve pa ima Levstik, neizprosni borec proti prvakom — zakaj je Levstik postal krotak, ko se je definitivno nastanil v Ljubljani? Sploh je zanimivo opazovati razne „evolucije“, na pr. Šukljejevo, ki v tem prvem velikem kulturnem boju (1870—1874) nastopa kot velenadarjen in odločno napreden dijak in profesor. Pozitiven rezultat tega kulturnega pokreta je „par resnih Šukljjetovih člankov...“ potem je sledilo psovanje in cronique scandaleuse... a noben sad ni odtehtal Kersnika-podlistkarja. —

Janeza Trdine zbrani spisi. VIII. knjiga. Bajke in povesti VII. V Ljubljani, 1910. Založil L. Schwentner. (Vsebinska: Berta. — Jezuitske misije. — Pri mrliču — Dušica. — Dva zakona. — Polnočni mrak. — Župnik. — Ter-

cijalke. — Lila). Trdina ima že svoje mesto v slov. literaturi. Jaz vidim v njem izvrstnega predhodnika današnje naše moderne, to je, mnogi znaki, ki karakterizirajo izmed mlajše generacije zlasti Cankarja, so lastni tudi Trdini. Anekdotni značaj pripovedovanja ali „zgodeb“, realitika, pomešana z vso romantiko čarodejstev, pošasti, coprnice in muzikantov, prešestnic in Magdalen, tragika „poštenjakov“, ki jih obsoja svet in ki jih končno najdejo mrtve v jarku, ker jim je „od bridkosti počilo srce“ — to vse družijo Trdino tako tesno z našo moderno, zlasti s Cankarjem, da ji vidim jaz prednika pri nas edino le v Trdini. Borba proti hinavščini in vsaki ponarejeni pobožnosti je odlična lastnost Trdinova. Tudi udarci po „gospoščini“ so umevni v naši dobi, ki nagiblje na socialistično stran. Kar se tiče geneze, mislim, da ta skupnost ni posledica medsebojne odvisnosti, ampak da stoji Trdina in Cankar vsak za sebe, a slična si v marsičem. Vso lahkomišelnost in razposajenost življenja po dolenskih gradovih pred l. 1848. nam slika Trdina v „Berti“. „Jedlo se je pilo, skakalo in pelo, smejal in norčevalo ves dan in dostikrat do polnoči in do bele zore... Grad V-aški, grad B-inski, grad L-injski so bili sami hudičevi svinjaki, popolnoma po krščansko pa se ni živelo nikjer.“ Komedijantsko pobožnost ženske, ki v pijanosti greši tako silne kakor trezna obdeluje polje, potem pa se za hip ceremoniozno pripravlja za čase kesanja in pokore, nam razkriva v „Jezuitskih misijah“. Tej črtici sorodne so „Tercijalke“. Slovensko pero jih pač še ni tako izvrstno očrtalo kakor tu-le Trdinovo. Ne moreš definirati „tercijalke“, pa tudi „postopača“ ne — ljubljanski bi rekli: barabe —, pa čitaj karakteristiko „postopačev-postavačev“, kakor jo je dal Trdina v „Dušici“. Rekel boš: „Da, to je postopač“, sicer „unerforschlich, unergründlich“. „Pri mrliču“ pijejo, se smejejo in se — ženijo Dolenjci in z advokatskimi hitricami zagovarjajo te svoje veselice. „Polnočni mrak“ je dolensko praznovrje. Silno tragiko ljubezenskega življenja nam kažeta črtici, združeni pod naslovom „Dva zakona“. Matere brez srčnega življenja in brezdušni župnik spravijo v zakon fanta in dekle, ki nista drug za drugega, a „Wahlverwandschaft“ se maščuje: kaka razlika je med „narejenim“ in „namenjenim“ zakonom! —

Dobro de Trdinova epska objektivnost. Pripoveduje mirno, ne razgreje se nikoli; običajno je i sam slušalec, pripoveduje mu kaka Reza ali Mica, ki se je sestel z njo v krčmi ali na poti.

Trdinove bajke bi imeli eni za jako „poučne“, za moralizujuče in vendar so le razkrivanje gole istine, a ta istina je orisana tako živo, da te udari po zobeh, če si grešnik. Le „slabo odrejo“ rad poudarja kot vzrok propalosti. „Moj namen je“, pravi sam (str. 185), „popisovati razne vrste in stanove našega naroda, kakor so, ne pa kakor bi morale biti po moji želji in poleg zahtevanja npravnosti.“

Na jezuitke misije ga je gnala „zgolj radovednost, ne pa pobožnost, še veliko manj pa vohunstvo in jeza na jezuite, da jih zasači v kaki zmoti in jih ovaja potem po novinah.“ „Jaz menim“, pravi Trdina (str. 176), „da imam o veri dosti svobodne misli, ali gnusi se mi sedanje laganje na staročastni zavod rimokatoliške cerkve in njene značajne služabnike. In ta grdobija se godi celo v ime — svobode. S to svojo sodbo, si misli Trdina, da stoji prav na stališču slovenskega naroda, češ, posvetne razmere presoajo Slovenci samostalno, pritrjajo duhovnu, če mislijo, da ima prav, ali se ločijo od njega, če ne dela poleg njihovega prepričanja. V vseh verskih vprašanjih pa ostajajo zvesti sinovi

svoje matere katoliške cerkve.“ Tako je bilo pač morda nekadaj in tu in tam; današnja dejstva temu ne odgovarjajo.

Na drugem mestu (str. 93.) čitamo: „Slovenski škofje in drugi cerkveni prvaki niso še nikoli dosti ljubili našega naroda in narod ni maral za nje. Naši župniki in kaplani pa so si pridobili zadnjih 100 let brez dvombe jako lepe zasluge zlasti za slovenskega kmeta. Ali tudi med njimi nahajamo precej pogostoma popolnoma nesposobne, surove in nevedne ljudi, ki župljanom stokrat več škodijo nego koristijo.“ Potuhnjenost, zavist, zabavljivost, objedljivost, ki baje Slovence, zlasti Kranjce tako sramotno razlikuje od vseh ostalih, tako prostodušnih in blagosrčnih slovanskih bratov, si Trdina razlaga pred vsem z „odurnimi pripomočki, s katerimi se je pregnala iz naše dežele reformacija“ (str. 190). Sploh so Trdinovi spisi zanimivi radi mnogih jedrovitih izrekov. Naj jih navedem nekoliko iz te knjige:

Veselih žensk sem videl na Dolenskem dosti, največelejše med vsemi pa so „zapuščene“ vdove... Za dekleta je merica, za ženo polič, za vdove pa cel bokal... Vino je božji dar, v njem ni greha, greh je le v človeku... Laži — maži, pa je krivica kmalu ravna... Za druge ljudi bi se reklo, da kradejo, ali tem mestnim gospodom seveda se ne sme očitati taka grdobija... Popolnoma nesrečnih zakonov se nahaja še veliko manj nego popolnoma srečnih... Bedak je vsak, kdor pozabi sam sebe... Jaz verujem samo v naše domače coprnice, ki jih poznam... Za starke ne marajo fantje, pa tudi hudič ne... Zapomnite si dobro, da bo nevera v coprnice zaredila tudi po kmetih prav tisto nevero za druge reči. Duhovščina bi svojo dolžnost bolje izpolnjevala, ko bi se vojskovala zoper coprnice, ne pa zoper dobro in potrebno vero, da so... Kar je za psa kost, je za tercijalko „ljubezen“. To so nekateri tehtni reki Trdine in njegovih ljudi. Naj dodam še sledeče: „(Čehi) se ne ločijo dosti od Judov... Kranjski fant dobi po očetu včas cekin, drugi dan ima figo v roki, Čeh podeduje danes figo, jutri ti bo pokazal že cekin.“ — S pravopisnega stališča bi se dalo knjigi očitati to in ono.

Alešovec Jakob: Kako sem se jaz likal. Povest slovenskega trpina. V pouk in zabavo napisal... II. del. (V Ljubljani, 1910. Založila Katoliška Bukvarna). Mlajši smo Alešovca poznali le, ko je bil že — mrtev. Slepega, zanemarjenega berača smo videli in čuli, da prenočuje gori na Drenikovem Vrhu na mrvu. Izločen je bil iz „meščanskih“ krogov, kamor je spadal po svoji naobrazbi. Očividno pa se sploh nikoli ni bil prilagodil mestni civilizaciji; vsaj zdi se nam tako, če čitamo to njegovo avtobiografijo, kjer nam poroča, „kako se je likal“. Kmetijski sin, se je boril z bedo v dijaških letih; „meščanskim“ dijakom-škricec je sestavljal naloge po 5, po 10 krajcarjev, a to ga je v peti šoli napravilo repetenta. V latinščini in nemščini je bil prvak, a Arhimedes in Evklid sta zaman živela zanj; tako zelo je tičal v svoji zemlji, da je izgubil ves smisel za — realije! „Bettelkošta“, zakotna gostilna in kavarna so ga redile, na plesu in pred damami je bil — „medved“. Vse to bi se moglo najti tudi še dandanes na kakem „Alešovcu“, a v nekaterih ozirih se je milič našega dijaškega življenja znatno izpremenil. „Pauper studiosus sum, peto viaticum“, tako je govoril Alešovec, ko je „trkal na vrata farovška“, in običajno ni trkal brez uspeha. Ta romantika dijaškega življenja je za nas — srednji vek. Polpreteklost pa nam je tudi čas, ko je dijak mogel imeti iz slovenščine trojko, pa ni padel. „Norca smo se delali iz nje“, pravi Alešovec. „Kdor se je naučil kake pesmice iz glave, da jo je deklamiral, je dobil že za to „prav dobro“ ali pa še več“ — sicer pa bi nas znane odredbe

zadnjih let o maturah skoro spravile zopet na to stališče. „Naši profesorji so skrbeli le za to, da smo vedeli za vsak kot, za vsako mlako in za vsak griček v Nemčiji; za Kranjsko n. pr. je bilo že dosti, da si vedel za Ljubljano, Savo, Ljubljano in za „Terglav“. „Hrvata“ Macuna, ki je več zahteval, so, kakor menda tudi ravnatelja Nečaska, predstavili „aus Dienststrücksichten“ v Gradec, češ, da seje panslaviščno seme. Cesar ni storila šola, to so storili poedinci, „rari nantes in gurgite vasto“, slovenski rodoljubi, ki so s svojimi tradicijami segali nazaj v Prešernovo in ilirsko dobo. Št. vidki župnik Potočnik ni hotel „cajnesa“, ampak „izpričevalo“, toda Alešovčev oče je dejal: „Če bi št.-vidski gospod ne znali nemški, bi pa tudi ne bili fajmošter“. Prav odgovoril pa je dijaku Alešovcu, uredniku dijaškega lista „Die Schwalbe“, slovenski svet župnik v Zalem Logu, Lovro Pintar, Vrazov Ilirec: „Kako mi je bral (takrat še prepovedano) Vođnikovo „Ilirijo oživljeno“, Prešernov „Krst pri Savici“, Tomanove pesmi in pesmi njegove gospe!“ — Alešovčev spis je za mlajšo generacijo nova slika kulturnega miljeja one dobe, ko smo vstajali v širših vrstah. Dijaštvo bo rado čitalo to lahkotno čtivo, spoznavalo iz njega našo prošlost in — samo sebe.

Iz srednješolskih Izvestij za 1909/10. Izvestje mestnega deklškega liceja v Ljubljani ima dvoje razprav. Dr. Rudolf Molè je objavil razpravo „Dr. Jakob Zupan kot pesnik“, gđca M. Wessnerjeva pa „Šolski zdravnik“. G. dr. Molè analizira Zupanove pesmi po vsebini in obliki ter obeta, da izide njegov članek o Zupanu kot pisatelju v „Carnioli“. — V Izvestju knezoškofijske privatne gimnazije v Št. Vidu nad Ljubljano priobčuje prof. Anton Koritnik „Slovarček k IV., VI., XVI. in XVIII. spevu Ilijade“, v Izvestju gimnazije v Kranju pa prof. A. Dokler „Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini“. V tem-le Izvestju nahajamo tudi razpravo prof. Maksa Pirnata: „Iz mladih dni pesnika Simona Jenka in skladatelja Davorina Jenka“. Prof. Pirnat poroča zlasti o ljudskošolski dobi obeh Jenkov (Simon je hodil v šolo v Smledniku, Davorin pa v Kranju), o njihnih učiteljih, n. pr. o Čbeličarju Grabnarju, in o sošolcih, n. pr. o prof. Mandelcu. Pirnatova študija sloni na poročilih dotičnih gg. učiteljev in duhovnikov. — V Izvestju državne realke v Gorici čitamo razpravo prof. Jakoba Zupančiča „Poizkušnje pri računih. Zapiski iz šolske prakse“. To je prav zanimiva razprava, čitna tudi za dijaka in vsakega izobraženca, četudi ni matematičar. (Neopravičljive so v vsem tem Izvestju tiskovne napake v slovenskem besedilu). — V Izvestju I. državne gimnazije ljubljanske je priobčil g. prof. R. Perušek razpravo „O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v novi slovenščini“, ki jo je zasnoval že l. 1903., a pozneje popolnil. G. profesor Perušek se v tem spisu po vsej pravici obrača zoper teorijo o Stanislava Škrabca, češ, da se glagoli, kakor: zahvalim, pozdravim Vas itd. smejo rabiti za pravo sedanost mesto nedovršnikov: zahvaljujem, pozdravljam Vas itd. Le v tem bi jaz ne soglašal s prof. Peruškom, da je nemogoč sedanjik v poročilih kakor: Predsednik otvori sejo, pozdravi zborovalce itd. Moti v njegovi temperamentno pisani razpravi tudi izraz slovenski = slovanski; ko bi se naš narod zval „kranjski“, bi lahko „Slovane“ imenovali „Slovane“. Vsak poizkus v to smer je sedaj brezploden. Laže bi Srbi vzeli „Slovane“ in nas imenovali „Slovence“. Doktrina tiči v izrazu, ki ga dosledno rabi g. profesor, namreč v izrazu „vtek“, „vtekati“ mesto „vpliv“, „vplivati“. — V Izvestju II. državne gimnazije v Ljubljani nadaljuje g. prof. dr. Ivan Tertnik „Katalog učiteljske knjižnice“; letos so na vrsti zlasti slovanski jeziki. Delo dr. Tertnika je zelo skrbno. Posebe so navedeni spisi poedinih pisateljev, tudi če so izšli v kakih

zbornikih. Vrednost Tertnikovega „Kataloga“ še višajo opombe pod tekstom. Taki „Katalogi“ bi morali iziti tudi v celoti v posebnih odtiskih. Na drugem mestu je priobčil ravnatelj g. dr. Janko Bezjak razpravo „O dolžnostih in o gojenju čuvstva za dolžnosti“. Važna téma! Pozdravil sem jo iskreno, ko je letos pozimi o njej dvakrat predaval g. dr. Bezjak (vsebina teh dveh predavanj je baš pričujoča razprava). V dobi, ko vsi zahtevamo svoje pravice, smo skoro pozabili na svoje dolžnosti. Tako n. pr. bi bila dolžnost nas profesorjev, da se brigamo za predavanja, kakor je bilo to-le, ki se tičejo šole in doma, a ni nas prisostvovalo baš mnogo. Učinkovala bi razprava dr. Bezjakova mnogo bolj, ko bi navajala še več konkretnih zgledov in zlasti poudarjala, kako se zanemarjanje malih dolžnosti mladih let kaže v zanemarjanju težkih dolžnosti poznejših let ter se maščuje — z veliko škodo. — V Izvestju c. kr. realke v Idriji je čitati troje razprav, in sicer: „Varovalna barva in podobnost v živalstvu. Spisal dr. S. Beuk“, „Nekaj novih poizkusov iz fizike. Spisal J. Nardin“, „Kristalizacija gipsa ob mikrokemični analizi. Spisal Kajetan Stranetzky“. To Izvestje je čisto slovensko, tudi odloki oblastev so podani slovenski in slovenščina stoji v učenem načrtu na — prvem mestu. Tako bi moralo biti; ponižujoče in znak težkega hlapčevstva je, če moramo Slovenci še vedno v izpričevalih in programih čitati slovenščino za nemščino; znak robstva je, če sami n. pr. kot profesorji v raznih izkazih navajamo jezike tako-le: deutsch, slowenisch. S tem aprobujemo svojo — neenakovrednost.

Carniola (Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Mitteilungen des Museal-Vereines für Krain). Nova vrsta. Neue Folge. Letnik I., zvezek 2. — Tako se glasi novi naslov publikacij „Muzejskega društva za Kranjsko“. Dosle je to društvo izdajalo posebe eno slovensko in posebe eno nemško glasilo; po sklepu letošnjega občnega zbora pa izdaja sedaj le eno, a poliglotno (recimo: utrakvistično) glasilo. „Pečat dvojezičnosti naj se odstrani in princip, vsak jezik je enakopraven, obveljaj“, je dejal dr. Gv. Sajovic, ko je utemeljeval to izpremembo. Vsiljuje se mi tu paralela z našim šolstvom, a je ne maram izvesti. Na šolskem polju smo hodili namreč ohratno: od utrakvicizma k popolni ločitvi. — To sedaj edino glasilo Muzejskega društva urejajo gg. dr. Jos. Gruden, dr. Jos. Mantuani, dr. Gvidon Sajovic. V članku „Verske in gospodarske razmere bistrškega samostana v reformacijski dobi“ poroča g. dr. Gruden po arhivskih virih o preteči opustitvi bistrškega kartuzijskega samostana okoli l. 1590, dr. Fr. Kidrič o Kopitarju kot so-trudniku knjige „Die illyrischen Provinzen . . 1812“, dr. Rud. Molè (gl. tudi Izvestje ljublj. ženskega liceja) o dr. Jakobu Zupanu, in sicer po še neobjavljeni korespondenci Kopitarjevi-Cojzovi in Zupanovi-Rudeževi; pod zaglavjem „Rimska Emona vstaja“ poroča prof. Milan Pajk o dr. Schmidovih rimskih izkopinah, prof. Komatar priobčuje akte: „Das Schloßarchiv in Auersperg“, J. Hafner pa „Verzeichniss der bisher in Krain beobachteten Großschmelterlinge“. V „Slovstvu“ poročajo dr. Ilešič, dr. J. Mal, dr. Gruden, M. Pajk, dr. P. Grošelj, dr. Gv. Sajovic. V „Malih zapiskih“ podaja prof. Perušek zanimivo analizo Šašljevih „Bisernic iz belokranjskega narodnega zaklada“, Ilešič piše o bratovščini kršč. nauka v Trstu in na Hrvaškem v 18. stoletju itd. — Bogata vsebina brezdvomno napredek.

Radomski Z mojega vrta. Pesmi. (V Ljubljani, 1910. Tiskal in založil Dragotin Hribar. Str. 110. Cena K 2).

Milaković Josip: Iz slavenskih lugova. Pjesnički prijevodi (U originalnom metru). U Zagrebu, 1909. Tisak i naklada Antuna Scholza. V tej 92 strani obsegajoči knjižici

*) Anton Levec

RAZNOTEROSTI.

je znani hrv. pesnik, Samoborec Milaković, sedaj profesor v Sarajevu, priobčil svoje prevode slovanskih pesmi, največ čeških (74 strani); je pa tudi nekoliko lužiških, poljskih, ruskih in slovenskih. Slovenske so vse Zupančičeve (kakor vem, ceni Milaković prav posebno Zupančiča), in sicer „Bjelokranjska“, „Susret“, „Koga ljubav...“, „Doma“, „Ašiklija“ (Vasovalec), „Tiho, nijemo...“. V pesmi „Belokranjska“ je „ljubica“, ki se rima z „Mandica“, izpremenjena v „milena“, v „Susretu“ je „vihrá“ prevedeno s „trepti“ in „temna“ z „otajno“. Verza „Življenje gledam polno nad“ ne razumem v prevodu: „Gledam žice: puni mi ga nád —“. Krivo mi je najbrž pobratim Milaković potolmačil verz „Tu j sem prišel v očetov stan“: „U očev tu ja dođjoh stan“. Zakaj je „dobro jutro“ in „dober dan“ izpremenil v „Eto jutro, eto dobri dan!“? — Mi Slovenci smo v zadnjem času v prevajanju inoslovanskega pesništva močno zaostali za drugimi Slovani. Nimamo Milakovičev, „Novičev“ in Boreckih. Dr. Lah obeta „Matici Slovenski“ češko, Voj. Molè pa poljsko Antologijo. „Matica“ izda tudi in pred vsem v izvirniku hrvatsko-srbsko Antologijo.

Slovinské Alpy a Přimoří. (Slovenske Alpe in Primorje). Průvodce po alpských zemích slovinských Krasu a Přimoří. Vydal český odbor Slovinského alpského družstva v Nakladatelském družstvu Máje. (S pregledno mapo, 10 prilogami in 32 črteži itd. Str. 350, cena s poštnino: K 6-20). Pred kakimi 20 leti bi bil človek lahko na prste preštel Čehi, ki so hodili v Alpe, in še tisti so hodili v solnograške, tirolske ali celo v švicarske Alpe. Slovenske Alpe je Čehom odkril prof. dr. K. Chodounský. A evo danes imamo 22 pol obsežnega češkega „vodnika po slov. Alpah in Primorju“. Češka smotra „Máj“ naglašá „nepotrpežljivost, s katero je vse pričakovalo izdanje te knjige“, ter pravi, da množina naročb jamči za uspeh, obenem pa svedoči o naraščanju češkega zanimanja za krasne slovenske kraje in o zdravem češkem raztezanju (ekstenzi), ki je našlo svojo pravo smer: na slovanski jug. Nekateri kraji v Primorju štejejo nekoliko tisoč čeških gostov. Za turisti in letoviščarji gredo novci in podjetja poedincev. „Ako ne bode to plemenito, nekrvavo češko osvajanje nenadno oslabiljeno, zadobimo v bližji bodočnosti važnost in vrednost, ki jo danes komaj slutimo — na prosep naš in bratskih narodov, ki jim tako na najlepši in najizdatnejši način pomagamo, odbijati neprijateljske napade. Poedinec-turist vrši tu narodno, slovansko in narodno-gospodarsko poslanstvo...“

Kout Rud.: Nový kapesní slovník srbocharvatský a průvodce po jazyku srbocharvatském. Sestavil... (V Třebíči na Moravě, naklada Jindřicha Lorenza. Cena K 2-20, elegantno vezan; str. 436). Ta „novi žepni slovar srbohrvatski in voditelj po jeziku srbohrvatskem“ je plod vedno večjega zanimanja Čehov za slovanski jug, je znak češke ekstenze. Sestavitelj tega slovarja poudarja v uvodu, kako se struja čeških turistov in potnikov vedno bolj obrača k slovanski Adriji, k krasnemu obrežju dalmatinskemu, k nebotičnim skalam črnogorskim in k krajem bosensko-hercegovinskim, zastrtim s pajčolanom orientalnim, a tu se čuje često tožba, da Čehi pridejo dol „švabčarit“. Da bi doskočil temu zlu, je prof. Kout izdal, evo, to knjižico, ki obstoji iz treh delov: I. Slovníški pregled (37 str.); II. Slovar češko-srbohrvatski (str. 40—198); III. slovar srbohrvatsko-češki (str. 199—436). Koutov izdelek ni prosta kopija sličnih nemških knjig za učenje tujih jezikov, prof. Kout je metodo izkušal prilagoditi posebnim medsebojnim odnošajem slovanskih jezikov, oziroma najti tako rekoč le ključ, pa se njih zgradba otvori Slovanu sama od sebe.

Vrazova stoletnica. Vrazova stoletnica se je ozir. se bo še praznovala s prigodnimi spisi in svečanostmi. Že sa l. 1909. sta izdali „Matica Hrvatska“ in „Matica Slovenska“ študijo dr. Branka Drechslerja, pisano istotako temeljito kakor toplo. Ob stoletnici Vrazovega rojstnega dne (30. jun. t. l.), so Vrazu posvetili posebne članke in študije, kolikor vem: celjski „Narodni Dnevnik“, ki je takrat izšel kot posebna „Vrazova številka“, „Slovenski Narod“, „Gorenjec“, „Slovenec“, „Soča“, „Ljubljanski Zvon“, „Obzor“, „Pokret“, „Agramer Tagblatt“, „Samoborski list“, ki je dne 3. julija izdal poseben „Vrazov broj“; „Zvono“, „Savremeni k“. (Dr. Br. Drechsler: U spomen Stanku Vrazu, gl. „Slovana“, št. 8.; Gjuro Šurmin: Stogodišnjici Vrazovoj; Dr. Dragutin Prohaska: Vrazove Djulabije: V „Djulabijah“ je terminologija često dubrovniška - renesančna in tehnika narodna, to je, posneta po narodni poeziji. Romantična je duševna ljubav, ki je dana od Boga ter veže ljubeča srca preko groba; romantična je Vrazova „zavičajna ljubav“ (Heimatskunst), romantično je hrepenenje po južnih krajih, romantična je „rajska ptica“. Romantika je delovala sama od sebe v Vrazu, narodna poezija kot program). Pisal je o Vrazu tudi češki „Čas“. V Izvestju c. kr. češke realke v Pragi (v Novem mestu) je priobčil dr. Karel Paul razpravo „Jan Kollár a Stanko Vraz“, ki podaje v glavnem rezultate Drechslerjeve študije o tem predmetu, a pisatelj je rabil tudi Šurminov „Preporod“, Zdziechowskega „Odrodzenie Chorwacy“, Markovičeve „Izbrane pjesme“ Stanka Vraza in „Dela“, ki so izšla v 60 letih pri „Matici“ v Zagrebu. Posebno študijo o Vrazu (najbrž o njegovih zvezah s Poljsko in Rusijo) pripravlja prof. Francev v Varšavi. „Klub hrv. književnika“ v Osijeku je obhajal Vrazovo stoletnico dne 23. maja s svečano akademijo, kjer je dr. Papratović prikazal Vraza kot domoljuba, a gdčna Pinterovičeva kot pesnika ljubavi. Hrvatska vlada je ugodila prošnji „Društva hrv. profesorjev“ ter dovolila, da se vrše po vseh hrv. srednjih šolah Vrazove svečanosti. Dne 28. maja so skupaj obhajali Vrazovo stoletnico ženski licej, gornjegradska gimnazija, realna gimnazija in višja trgovska šola v Zagrebu. Slavnostni govor je govoril prof. dr. Dragotin Prohaska. Na dolnjegradski gimnaziji je z velikim uspehom govoril dr. Br. Drechsler, prikazujoč Vraza kot največjega našega idealista 19. veka. Mladina je dr. Drechslerju v zahvalo zvečer priredila podoknico. Dne 20. junija je Vrazovo slavnost obhajala gimnazija na Sušaku. Dne 15. junija je bila Vrazova proslava na višji dekliški šoli v Zagrebu; govorila je učiteljica Zdenka Markovičeva, a pela se je nalašč za to priliko komponirana skladba Mirka Novaka „U zemlji slovinskoj“ (Vrazove besede). „Zgodovinsko društvo za Slov. Štajer“ je s sodelovanjem narodnih društev mariborskih dne 5. junija v Mariboru priredilo veliko Vrazovo svečanost. Na tej svečanosti se je predstavljala nalašč za to priliko spisana živa slika v 3 delih „Slava Stanku Vrazu“; prvi nam prikazuje jutro na žeravinskih dobravah l. 1810 (rojstno leto Vrazovo), drugi del nas vodi v stanovanje Gajevo v Zagrebu (1840, 1848), tretji del je tableau (Jugoslavlani časte spomin Stanka Vraza). Vso pohvalo zasluži gdčna Stegnarjeva, ki je s toplim umevanjem in pravilnim izgovorom deklamirala Šenoino pesem „Stanku Vrazu“ (Je l' Vaš, je l' naš...). — Dne 18. junija se je vršila Vrazova slavnost „Hrvatske Čitaonice“ v Pazinu; nastopili so dijaki kot pevci in tamburaši. Istega dne je obhajala Vrazovo stoletnico „Bratska zveza“ v Strelích na Meklenburškem; predsedoval je pri svečanosti Slovenec g. Ivan Zupan. — Lepo je praz-

novala Vrazovo stoletnico ljudska šola v Središču na Štajerskem dne 29. junija. Priredila je posebno svečanost, kjer se je podavala Vrazova alegorija „O človeku, ki je padel v vodo“ in igrala enodejanka z živo sliko „Slava Stanku Vrazu“ (dejanje se vrši ob stoletnici Stanka Vraza v večjem kraju ob hrvatsko-štajerski meji); igrali so sami šolski otroci. Igrokaz sta spisala marljiva šolnika g. nadučitelj A. Kosi in g. učitelj J. Najžer. — Dne 30. junija so skupno praznovala Vrazovo stoletnico praška jugoslovanska društva („Adrija“, „Ilirija“, „Hrvat“, „Šumadija“); govoril je češki profesor dr. Machal. — V Samoboru se je vršila Vrazova slavnost dne 3. julija. Na grob Vrazove „Julije“ je bil tega dne položen venec. Zvečer je bil koncert v prid nagrobnega spomenika, ki ga Samoborci postavijo Juliji. — Dne 21. avgusta bo velika Vrazova siavnost na njegovem rojstnem domu v Cerovcu. V Zagrebu bo društvo „Brača hrv. Zmaja“ vzdalo spominsko ploščo v hišo, kjer je Stanko umrl, a Matici priredila jeseni akademijo, eno v Zagrebu, eno v Ljubljani.

Družba sv. Mohorja je do dne 16. junija 1910 šteta 85616 članov. Novih dosmrtnih članov je prirastlo 86, proti lansnemu številu jih je torej letos za 70 več. Na novo vpisalo se je 6411 članov.

Slovenska ekstenza po srbohrvatskem svetu: Turist, potnik, činovnik, trgovec, vsi naj bi čitali razpravo v zadnji številki „Slovana“: O učenju slovanskih jezikov, in naj bi s tem primerjali današnje naše poročilo o čeških knjigah „Slovenske Alpe in Primorje“, „Novi žepni slovar“. Iz tega bodo izprevedeli popolno stvarno upravičenost klica: Slovenska ekstenza na srbohrvatski jug! Čehi se v to svrhu uče jugoslovanskih jezikov. Slovenci se v isto svrhu moramo učiti srbohrvaščine.

V hrvatskem „Društvu Umetnosti“ je nastala kriza, ki se očitno širi vedno bolj. Povod ji je dala odpustitev pomožnega društvenega tajnika, pisatelja Andrije Milčiničeva. Nastala je javna polemika o vzrokih te odpustitve. Na eni strani so trdili, da so bili odpustitvi vzrok Milčiničevi članki o izložbi umetnikov Meštrovića in Račkega, ki nista v „Društvu umetnosti“, ampak sta člana dalmatinskega društva „Medulić“; na drugi strani se to taji. Posledica vsega je bil izstop več članov.

Profesorji zagrebške umetniške šole so priredili tretjo izložbo izdelkov svojih učencev in učenk.

Višja dekliška šola v Zagrebu se je preselila v novo poslopje in obenem preustrojila. Učni načrt jo deli v 2 grani: v smer gospodinjsko in v smer trgov.-industrijalno. Višjo dekliško šolo smeri gospodinjske vodi ravnateljica Milka Pogačič, znana pesnica in pisateljica. Namen tej šoli je v prvi vrsti, v ženski mladeži buditi smisel, voljo in spoštovanje do dela vobče, zlasti pa umevanje vrednosti in važnosti ženskega dela doma in v obitelji. Štirje letniki dajejo splošno naobrazbo, peti letnik pa obstoji iz več tečajev: tečaj za kuhanje in gospodinjstvo, za vrtnarstvo, krojačenje, glajenje, za vzgojo otrok, tečaj za higijeno in za hrvaški jezik. V le-

tošnjem, prvem Izvestju so napisale lepe razprave ravnateljica: „Roditeljem“ in „Učenkam“, Olga Prelog „Majka“ (dr. Foersterja), Zdenka Markovičeva „Ženski poklici“, Zdenka Smrekar „Prirodni nauki na višji dekliški šoli“, Ljubica Gregorič „Ženske vrtnarske šole“. Tekom tega leta sta se vršila na zavodu dva roditeljska sestanka. Pod vodstvom tako agilnega učiteljskega zbora se ima zavod nadejati lepe bodočnosti.

Ilirec Fr. Lovrič je umrl koncem julija v Sisku, 96 let star. Vrstnik Gaju, Vrazu in Trnskemu, je bil l. 1848. poslanec v Jelačičevem saboru, a pozneje župan siški. Njegova je bila zasluga, da se je v Sisku začelo hrvaški igrati in sicer se je igrala prvič Kukuljevičeva drama „Juran in Sofija“, ki ji je snov vzeta iz vojnih dogodkov l. 1593. (Prim. „Ravbarja“).

Čengić-Age mlajši sin, Hajder Beg je umrl julija meseca v Brusl v Mali Aziji, kjer živi mnogo bosenskih mohamedancev v veliki bedi. Ostavil je sina in dve hčeri. Starejši njegov brat Ded Aga je umrl pred več leti. Oba sinova Čengić-Age sta bila po smrti svojega očeta ostala v Hercegovini, a sta se po avstrijski okupaciji preselila v Carigrad, kjer sta živela v skromnih razmerah.

Obhodni Rozhledy (Trgovinski Razgledi) se imenuje glasilo „Zveze čeških društev absolventov trgovinskih akademij“ v Pragi. Letos teče listu četrti letnik.

Nietzschejev arhiv v Weimarju, ki ga je ustanovila (1894) sestra Nietzschejeva, je postal javnopraven zavod, ustanova. Zavod naj skrbi za čuvanje Nietzschejevih rokopisov itd. v vekovečne čase, pozneje pa naj bi dajal tudi štipendije.

Leonid Andrejev je napisal za tekočo gledališko sezono tri drame: „Amfiso“, „Anatema“ in „Človeka“. Prvi dve drami so igrali v Moskvi in v Petrogradu. Dramo „Amfisa“ je kritika soglasno odklonila, a občinstvo jo je hodilo trumoma dva meseca gledat. Zlasti mladina je za „Amfiso“ navdušena. Neki kritiki so pri premijeri zvižgali, a publika se jim je smejala in ploskala. Drugo dramo, „Anatema“ je najostreje obsodila reakcionarna kritika, češ, da se roga krščanstvu. Iskali so pomoči pri oblastvu, a gledališče jo je igralo dalje dva meseca pred najmnogobrojnejšim občinstvom. Končno pa se je vlada zbala reakcionarcev in igro prepovedala. „Anatema“ so igrali v Moskvi 37 krat ter ž njo zaslužili 99.000 rubljev. Izgubo, ki jo trpi Leonid Andrejev v Rusiji, pač nadomesti v ostali Evropi. V Ljubljani seveda ne, zakaj naša cenzura je ruski sorodna, kakor dokazuje prepoved Svobodove drame „Grča“ in Cankarjeve komedije „Hlapci“.

„Vojna v zraku“ se imenuje najnovejši roman fantastnega angleškega romanopisca H. G. Wellsa. V njem obdeluje najmodernejšo temo, problem svetovne vojne z vsemi njenimi grozotami, ki jih utegnejo kdaj provzročiti aviatične iznajdbe. Junak romana je izposojevatelj velocipedov, a gre mu za naval nemške zrakoplovne armade na Združene Države severoameriške.